

A.M.N. MUSEUM
HÍRLESTYÁVA

22.

NAP KELET

ALAPITOTTA TORMAY CECILE

1940 ♦ JÚNIUS ♦ 6. SZ.
XVIII. ÉVFOLYAM

RÓNAY GYÖRGY:
Mégegyszer a «fiatalokról»

FÁBIÁN ISTVÁN:
Mai irodalmunk ellentétei
és feladata

MOLNÁR KATA:
Hangos meditáció

LOVASS GYULA:
Két centennárium

A MAGYAR IRODALMI
TÁRSASÁG KIADÁSA

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

Felelős szerkesztő:

KÁLLAY MIKLÓS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetói ár egységesen egész évre 12 P. Külföldre 15 P.

A Napkelet szerkesztősége:

Budapest, VII., Damjanich-utca 42.

Ide kell küldeni mindazt, ami a lap szellemi részét érdekli.

Kiadóhivatal:

Budapest, VII., Rózsa-utca 23. Telefonszám: 131-420.

TARTALOM:

	Oldal		Oldal
Az egyetlen köszikla.		<i>Mme Sans Gène</i> : Mégegyszer Villon	313
<i>Rónay György</i> : Mégegyszer a «fiatalokról»	289	<i>Pasquino</i> : Búcsú Európától	313
<i>Fábián István</i> : Mai irodalmunk ellentétei és feladata	294	ELVEK ÉS MŰVEK:	
<i>Jékely Zoltán</i> : Ördög-szerenád. (Vers)	301	<i>Thurzó Gábor</i> : Michelangelo versei magyarul	314
<i>Molnár Kata</i> : Hangos meditáció	302	<i>Thurzó Gábor</i> : Márai Sándor: Vendégjáték Bolzanóban	316
<i>Giuseppe Villaroel</i> : Alkony. (Vers)	307	<i>Rónay György</i> : Jékely Zoltán: Új évezred felé.....	318
<i>Lovass Gyula</i> : Két centennárium. Emile Zola	308	<i>Kárpáti Aurél</i> : Berlioz élete. Pourtalès új könyve magyarul .	320
Alphonse Daudet	310		
<i>Kalmár Ernő</i> : Csalogató. (Vers)..	311		

A NAP VISSZHANGJA:

<i>Pasquino</i> : A ponyvaszellem rene- szánsza	312
<i>Tanár</i> : Shakespearet	312

SZEMLE:

<i>Rédey Tivadar</i> : Színház	322
<i>Prahács Margit</i> : Zene	326
<i>Soós László</i> : Film	329
<i>Dömötör István</i> : Képzőművészet .	333

AZ EGYETLEN KÖSZIKLA

Zárószavak egy irodalmi vitához

Négy fiatal író a Napkelet egyik régebbi számában négy tanulmányban próbálta körvonalazni, mi fűti a fiatal írókat, melyek a céljaik, milyen a szemléletük és fejtegetéseikből végeredményben az csendül ki, hogyha kerülő utakon is, ha egyéni fogalmazásokban is, új klasszicizmus kialakítása felé törnek. A tanulmányok, amint várható volt, nem maradtak visszhang nélkül. A vitát Fábíán István foglalta össze a Magyar Szemlében és főképen arra helyezte a súlyt, hogy az új klasszicizmus fiatal úttörői megfelelkeznek a nagy magyar nemzeti klasszicizmusról. Erre a vádra felelt a Napkeletben Lovass Gyula. A kérdés azonban még mindig nem tisztázódott. Most Rónay György és Fábíán István még egyszer és még világosabban összefoglalják a kérdés lényegét s ezek a zárószavak, úgy hisszük, most már teljes világosságot teremtenek ebben az életbevágó magyar szellemi kérdésben.

I.

MÉGEGYSZER A «FIATALOKRÓL»

*Közönyös a világ ... az ember
Önző, jálékony húsdarab,
Mikép a hernyó, telhetetlen,
Mindég előre mász s — h a r a p
S ha elsöpört egy ivadékat
Ama vén kertész, a halál,
Más kél megint, ha nem rosszabb, de
Nem is jobb a tavalyinál.*

(Arany János: Kertben.)

Szerb Antal cikket írt a Nyugatba: a magyar irodalom legfrissebb «nemzedékén» számonkérte a teremtő örületet, megváltó értelmetlenséget, az új «izmus» dadogó kábulatát. Erre a cikkre többen válaszoltunk a Napkeletben. A vitát Fábíán István összefoglalta a Magyar Szemlében (1939 szeptember). Tanulmánya lényege: a fiatalok klasszicizmust emlegetnek, de nem emlegetik a magyar nemzeti klasszicizmust, nem emlegetik Arany Jánost. A fiatalok elítélik a szociográfiát, de nem foglalkoznak a magyar sorskérdésekkel. «Szomorú a különleges magyar gondok hiánya a most fellépő fiatalok világában.» A fiatalok nem felelnek a legégetőbb kérdésekre, nem erősítik a magyar öntudatot, «eszükbe sem jut, hogy magyar írónak lenni nemcsak azt jelenti, hogy bele-

kapcsolódunk az európai eszmeáramlatokba, hanem az is, hogy minden kornak kötelessége tökéletes magyar visszhanggal felelni a nagy európai kiáltásokra». Állásfoglalásunk homályos, terv és valóság összekeveredik nálunk. «A fiatalok nyelvén az, amit mondanak, csak azt jelenti, hogy ők nem akarnak sem szociográfiát, sem kizárólagosan tanulmányt írni.»

Fábián István fejtegetéseire Lovass Gyula válaszolt a Napkeletben. Többek között azt is mondta: a fiatalok valóban fiatalok még s ennek tudatában is vannak, s nem akarnak olyan kérdésekben okvetetlenkedni, amelyekre érettség, tapasztalat még nem avatta fel őket.

Fábián István nem érti egészen a «fiatalokat», mintha egy idegen nyelvet beszélnének; lefordítja azt, amit mondunk, nem mindig hüen, nem mindig pontosan. Mi sem értjük egészen Fábián Istvánt. Szeretnénk egyszerűen megkérdezni: hogyan kell tehát szerinte írónak a nemzet sorskérdéseivel foglalkoznia? Különféle tanácsokat kaptunk különféle oldalakról és ha meg akarnók fogadni őket, nagyon nagy zűrzavar támadna. Debrecen felől a Kalevala mítoszát ajánlják, Erdélyből «Sillanpää levegőjét», a szociográfia felől a lírai vezércikket, máshonnét a középeurópai parasztállamok konföderációját, a kisnemzetek tejttestvériségét; neveket hallunk és köd kavargó a nevek körül. Fábián István szemünkre hányja, hogy klasszicizmust emlegetünk, de nem tartunk közösséget Arany Jánossal. A közösség nem mindig árulkodik szavakban. A «magyar élet» tele van mítoszokkal, három ember összeáll és kész a mítosz, olykor akár filológiai alapon is, szajnaparti sétákkal és eszmélkedésekkel a magyar könyv sorsáról, vagy Kalevalával és turánira mázolt wotanizmussal. Amióta kikerültünk a középiskolából, mítoszok gomolyognak körülöttünk, nagyigényű kísérletek és provinciális kis eretnokségek s a próféták jobbról is, balról is pörgették fejünkre az átkot, mert se ilyenek nem akartunk lenni, se olyanok. Pontos és módszeresen tapasztalhattuk, hogy az elméletek nem érnek semmit és hogy a műhöz az élet felől kell közeledni, nem az elmélet felől. Arany János leckéje számunkra elsősorban ez: *élj és írj emberül és magyarul*. A «szellemi honvédelem» mind kiábrándítóbb, szellemi életünket előzőnli a lírai ragacs, maholnap nem lehet pontos és egyszerű mondatokban pontos és egyszerű tényeket megállapítani és a tényekből pontos és egyszerű következtetéseket vonni: líra kell, uniformizált pátosz, meghatott séták lagymatagérzékenysége. Lelkes érzelmek sétálnak az irodalomban, mohón keresik a tárgyat, amelyet körülömlhetnek. A tárgy nemrégén a humanizmus volt, azután jött Közép-Európa, azután jött más, azután jött

a nép és a szociográfia, s most jöttek a nemzet sorskérdései : a tárgy legtöbbször másodrendű a szerep, az ömlő líra bősége, a tanult meghatottság pátosza mellett. Az ember megdöbbenve olvassa komoly tudósok pseudomárazmusok tekervényeiben vonagló könyves prózáját, megdöbbenve olvassa a révült szövegmagyarázatok sámánizmusát, és még megdöbbenetebben eszmél rá, hogy a sorskérdések örvén hol itt, hol ott nyiszál ki valaki egy-egy idézet pengéjével értékes darabokat a magyarság testéből. Derék filológusok fölkapnak egy-egy mottó nyírott farkú pegazusára és kócosan vágatnak a magyar Parnasszus felé. Ez a magyar — mondják — és kiderül : a magyar az örök bujdosó, a magyar a mély töprengő, a magyar a dühös Tiborc, a magyar csak ez és csak az, de soha nem az egész, az, amit magyarnak megismertünk, magyarnak érzünk és élünk. Idézetek nőnek, indásodnak, kézről-kézre járnak, valaki idéz Adyból egy strófát és egy hét mulva valaki idézi az idézett strófa két sorát, mottók és jeligék sűrű vegetációja tenyészik a műveken és a művek lassan elmerülnek. Jönnek a szemellenzők és a szempontok, jön a szempontok rémuralma, a Geistesgeschichte kivonata, a magyarságtudat és a fajkarakterológia s mindenki önmaga szobrát állítja oda a magyar szobrálul. Ez a sorskérdés az irodalomban? Ma legtöbbször, sajnos, ez. Kevesen vannak, akik nem az idézetekre kíváncsiak, hanem a valóságra, mint Illyés Gyula. Ma már boldogság lábjegyzetes, nehézkes filológiai tanulmányokat olvasni s az ember retteg a végszótól : vajjon nem ürügy-e a lábjegyzetek és bibliográfiák halmaza egy patétikus kitekintéshez : íme, ez a magyarság, ezt vegyétek, — és újra meg kellene tanulnunk, hogy végváriak vagyunk vagy bujdosók, ősparasztok vagy kertészek, mélymagyarok vagy hígmagyarok. A magyarságtudomány *tudomány*: így tanultuk az egyetemen; mit szóljunk az elvetélt szépírók magyarság-látomásaihoz? A szó talán nagyképű, de igaz : kiábrándultunk belőle. Magyarok vagyunk, büszkén vagyunk azok, úgy, ahogyan Arany Jánostól tanultuk, — és Arany Jánost olvassuk, nem az egyszempontú Arany-idézetek gyűjteményét. A mi magyarságunk az egész magyarság, Eötvös és Kemény, Ady és Babits, a kódexek és a modernekek együtt és oszthatatlanul és szentül hisszük : jaj annak a jövő előtt, aki az áradó líra kamaszos buzgalmával és a honmentés, a nemzeti öntudat nevében szorgosan dolgozik a magyarság szomorú szellemi öncsonkításán. A mi magyarságunk magyar *valóság*, nem burjánzó neomagyar mítoszok bonyodalma. A magyarság nekünk felelősség : elsősorban emberi felelősség. Ezt vállaljuk. Többet vagy kevesebbet : nem.

Az irodalmi «csetepatében» fölmerültek irodalomtörténeti fogalmak. Nem volt szerencsés a *klasszicizmus* fogalmának előhozása. Írók vagyunk, és fiatal írók. Ha rólunk van szó, pillanatról-pillanatra alakuló, fejlődő életről van szó, nincs kedvünk szobrot állni önmagunknak. De ha már előkerült ez a fogalom, feleljünk Fábíán Istvánnak arra a megjegyzésére itt is, miért nem a *magyar nemzeti klasszicizmusról* beszéltünk.

A magyar nemzeti klasszicizmus *történeti* jelenség, a fejlődés egy állomása és dogmát emelni belőle annyi lenne, mint dogmát emelni Balassából vagy Pázmányból. Példa? Igen, sokban példa. De megrekeszteni az irodalmat egyetlen példánál, gátakat emelni a szabad fejlődésnek nem lehet. A klasszicizmus értelme különben nem is ez volt, nem ebben az értelemben használtuk. Mit jelent ez a «klasszicizmus»? (Maradjunk meg a szónál, bár nem jelent semmit, épúgy nevezhetné valaki romantikusnak is.) Thurzó Gábor szerint realizmust. Mások szerint bizonyos hajlandóságot az elefántcsonttoronyba zárkózásra (nem «dúktet műveinkben a kor»). Azt hiszem, mindezeknél többet jelent, egy érzést, sejtelmet, gyanítását annak, hogy eszményeink különbözni kezdenek az előttünk járó írók eszményeitől. Érzés, sejtelem, gyanítás: nem több, *nem elmélet, nem dogma*. A dogma megöli az irodalmat és mi az élet pártján vagyunk.

Fábíán István cikkében utal *Horváth János* történeti jellegű «irodalmi alapviszony»-fogalmára: közönség nélkül nincs irodalom. Az irodalomtörténet valóban irodalom és közönség viszonyát vizsgálja. A mű szempontjából azonban nem elsőrendűen fontos, van-e és milyen a közönsége. «L'oeuvre n'existe qu'en acte» — mondja Valéry; s ha ezt elfogadjuk s vele elfogadjuk következményeit: hogy a mű állandóan változik a befogadó szerint s ha megszűnik mögötte a befogadásra képes kultúra, megsemmisül a mű is, még akkor is, ha anyagában esetleg fönnmarad; — ha ezt mint írók, művészek, alkotók elfogadjuk, akkor nincs értelme többé művészetnek, irodalomnak. A mű, ahogyan mi gondoljuk s érezzük, elsősorban nem szociológiai aktus, hanem *metafizikai*: a valóság változó arca mögött megragadja az állandó valóságot, az univerzálitást, azt, ami «van» és fönnáll, függetlenül attól, elgondolja-e valaki. A mű értelme önmagában van, a mű *az ember* ügye az örökkévalósággal és Istennel. Egy remek vers remek vers akkor is, ha nem olvassák, elfelejtik; egy dallam nem hal meg, ha senki nem éneklí újra többé. A műalkotásban a megragadás ténye szellemi, metafizikai tény és semmi anyagi erő le nem ronthatja. Az emberiség *ideális értékkészlete* gyarapodott vele s *mint teljesítmény* van, fönnáll

tértől és időtől függetlenül. Ezt értettük általában, lényegében klasszicizmuson. Az-e, nem, mindegy. Valami, amit érzünk, amiben hiszünk.

Kozmopolitizmus? Ennek az álláspontnak nincsenek, vagy nem látszanak, jellegzetesen magyar vonásai. Nemzeti esztétikák nincsenek, csak esztétika van. De az a mű, amely magyarul, a magyar nyelv, magyar próza, magyar vers eszközeivel ragad meg valamit az örökkévalóból s emeli az időbelit a szépség örökkévalóságába: *nemzeti tett, népi szolgálat*, és talán inkább az, mint a szociográfiák. S méltóbb felelet lehet a magyar sors kérdéseire azoknál a feleleteknél, amelyek egyenesen feleletnek készültek. *Morgan* műve nagyobb szolgálat a világ előtt az angol szellemnek, mint öles angol társadalomkutató művek, és *Mauriac* nagyobb, örökebb szolgálat a francia szellemnek, mint hatvan lelkes vezércikk. És *Goethe* örökebb németiség, mint *Goethe* korának összes német politikusai és hadvezérei. Hinni igazán csak a szellemben, a lélekben lehet s az irodalom önmagát adja át a korhadásnak, ha lemond a *szellem szolgálatáról*.

A szociográfia kezdeti szándékaiban tagadhatatlanul nemes szolgálat és ott, ahol valóban irodalmat termékenyített meg, hasznos volt. De üzemmé vált, kizárólagosságra, szellemi diktatúrára tört. Azok, akik sem írónak, sem tudósnak nem voltak elég jók, megteremtették a szociográfiát mint *irodalmi* műfajt a fővárosi közönség számára. A kép, amelyet ezek a szociográfiák a népről adtak, hamis. Amíg a szociográfia megmarad *leíró társadalomtudománynak*, végtelenül fontos; mihelyt túllépi kereteit, végtelenül káros. És túllépte kereteit. Beözönlött az irodalomba, mondatokat tanult Máraitól, kultúrát törekedett tanulni Cs. Szabó Lászlótól, történeti magyarságot igyekezett ellesni Szekfútól, és mindebből az lett, hogy az adatok elsikkadtak a lírai vallomások gőzében. Ha Nógrádról akarok tudni, mi közöm a bujági lány öltözködéséhez, hosszú oldalakon át, egy hangversenytelét szívósságával visszatérő lírával? A módszer gyanút kelt: vajjon mi fontosabb: a tárgyára talált s mindig készenlétben álló stíluskésztség, vagy a tények, a sebek és a szenvedések? Itt is: üdülés a szociográfiák lírába mosott kábulata után megnézni egy száraz, pontos, komoly statisztikát. Azzal az igénnyel, amelyet a szociográfusoknak ez a csoportja állított föl, több felelősség járna. Mondatokat kapunk, máraizmusok tengerében céltalanul úszó adattörmelékeket, borúlátó hazafias jóslatokat, de egy szót sem hallunk arról, vajjon mi van a lélekben s hogyan lett azzá a lélek, amivé lett? Gondoljunk *Exupéry* egy mondatára, válaszul arra, miért idegenkedünk a szociográfiától és

a honmentésnek ettől a fajtájától. «Mit számítanak a politikai elméletek, amelyek föl akarják virágoztatni az embereket, amíg nem tudjuk, milyen fajta embereket fognak fölvirágoztatni? Mi fog megszületni belőlük? Mégsem vagyunk hízlalásra szánt csorda s egy szegény Pascal megjelenésének sokkal nagyobb jelentősége van, mint száz névtelen pocakosnak.»

Az irodalom föladata nem az — mondjuk ki végre bátran, — hogy ilyen vagy olyan világnézetre tanítson, nem az, hogy a nemzet sorskérdéseit elszánt nekigyürkőzéssel megoldja. Hanem az, hogy magasabbra emeljen önmagunknál, megragadja az élet mélyebb igazságát, magasabb lényegét, ideáit. Mint *Morgan* mondja: hogy elhúzza ablakunk elől a függönyt és megmutassa az örökebb eget. Fölbressze bennünk, *pusztán művészségével s nem programmal*, az alvó Mozartot, alvó Beethovent, az öröm és a fájdalom anyagtalannul tiszta zenéjét. Fölbressze bennünk az eltemetett nemesebb embert, azt, aki nem humanista és nem honmentő, nem vátesz és nem próféta, hanem mindennél több és nagyobb: egyszerűen és nevéhez méltóan *ember*. Hogy újra jogaihoz juttassa a fölvilágosodás sokat kicsinyelt, sokat ócsárolt egyik nagy eszményét: az *emberméltóságot*. Azt az embert ébressze föl az alvó polgárban, parasztban, úrban, aki emberi voltát hivatásnak tudja és vállalja, aki helytáll és az életet nem esetlegességnak fogja föl, hanem *a teljesítmény* egyetlen, nagyszerű lehetőségének. Ebben van az irodalom egyetemesen emberi és nemzeti hivatása. Minden egyéb kerülő. És azt hisszük, ez az igazabb igazság is. A nemzet csak embereiben lehet nagygyá s hiába bogozzuk sorsát, hiába gyártunk elméleteket, hiába idézünk és hiába falukutatunk, ha mi magunk nem vagyunk emberek és mi magunk nem alkotunk úgy, hogy általunk emberek szülessenek. A magyarságnak ma semmi másra nincs olyan nagy szüksége, mint egyszerű, nemes, tiszta és öntudatos emberekre.

Rónay György

II.

MAI IRODALMUNK ELLENTÉTEI ÉS FELADATA

Minden irodalmi vitát a végtelenségig lehet folytatni, de amikor a szembenálló elveket elég világosan kifejtették, fölösleges és káros. A mi esetünkben — úgy látszik — néhány elvi kérdést kell még tisztázni.

Mindjárt előjáróban tisztázzuk az egyetlen pontot, amely talán nem tisztán elvi okok miatt okozott félreértést. Néhány esetlegességből azt olvasták ki a fiatalok, hogy lebecsülöm őket. A «Ma-

gyar Szemlé»-ben megjelent cikkemben nem a fiatal írókat ismer tettem, hanem néhány tanulmányt és cikket. A tanulmányokat sem becsültem le, hiszen már az a tény is, hogy foglalkoztam velük, az ellenkezőjét bizonyítja. Ha le is becsülném a fiatal írókat, nem tartanám sürgősnek a véleménynyilvánítást. Nem tartom sem helyes, sem hasznos, sem ildomos eljárásnak, hogy kezdő írókat első műveik alapján sorozzanak be akár a halhatatlanok, akár a halandók közé. Ellenben kötelessége minden kritikuskak, hogy figyelmeztessen olyan tünetekre, amelyek megmozgatták lelki ismeretét.

Furesának találtam, hogy vitatkoztak öten-hatan a klasszicizmusról, néhányan vállalták is, de eszükbe sem jutott, hogy valamikor, nem is olyan régen már beszéltek egyszer Magyarországon hasonló kérdésekről. Csak kerülgették a kérdések velejét, mint a macska a forró kását, közben a klasszicizmus védői és támadói egyformán azon mesterkedtek, hogy mennél bonyolultabban, érzelmekkel, mítoszokkal, mániákkal és démonokkal súlyosbítottan fejezzék ki magukat. Rónay György és Lovass Gyula tanulmányainak azért örültem, mert az értelem nyelvén beszéltek. Ahogyan Voltaire mondta Zadig szónoklatáról: nem táncoltatták meg a csillagokat és nem döntöttek a tengerbe hegyeket. Most Rónay azt mondja, hogy mindketten mániát kérünk számon, a különbség csak az, hogy az én mániám «a honmentés, a nemzeti sorskérdések borongó kábulata».

Nem értem, honnan keletkezhetett ez a félreértés? Mindenféle kábulatot, akár borongót, akár borongótlant határozottan károsnak és veszedelmesnek tartok az irodalomban is, másutt is. Különösen veszedelmesnek tartom ma, amikor minden utcasarkon négy-öt fanatikus, megszállott, elkábult urat találunk, akik néha a hazát mentik meg, de ha kialudták magukat, az egész emberiséget. Ha ma az irodalom valamilyen szerepet akar vállalni, akkor nem újabb és újabb anyagot kell adnia a további kábulásra, hanem rá kellene szoktatnia az embereket ismét arra, hogy fejüket ne arra használják, hogy különféle színű miszticizmusokat, ködöket, révületeket és kábulatokat raktározzanak el benne, hanem talán még alkalmas arra is, amire Isten teremtette — a gondolkodásra. Arról mi ne vitatkozzunk, hogy kábulattal lehet-e egyáltalában hont menteni. Ezt döntsék el a politikai szakírók, vagy méginkább a történészek.

De honnan keletkezett ez a félreértés? Rónay Györgynek valami fája, valami ellen hadakozik, de rossz helyen keresi az elleniséget. Mert valóban vannak íróink, akik borongó kábulattal mentik

a hont és minden második héten termelnek egy-egy szép elméletet, vagy ahogyan Rónay mondja: magyarság-látomást. Ez a korszerűbb kifejezés: látomás. Ebben van mágia, mánia, dinamika, miszticizmus, köd és zavar, ha azonban csak azt mondom: elmélet, mindenki tudja, mire gondolok, tehát már nem is vagyok «korszerű».

Azonban vigyáznunk kell, mert könnyen összekeverhetjük a módszert és a célt, ahogyan igen sokan össze is keverik. Nem az a baj, hogy magyar problémákkal foglalkozik írónk nagy része, sőt ez egyenesen örvendetes. Ezzel csak irodalmunk régi nems feladatát vállalják. A baj inkább az, hogy elködösítik, ellírizzálják a feladatot. Révülnek és látomásaik vannak, de alig-alig gondolkoznak. Rónay György így mondja: «Jaj annak a jövő előtt, aki az áradó líra kamaszos buzgalomával és a honmentés, a nemzeti öntudat nevében szorgosan dolgozik a magyarság szellemi öncsonkításán».

Ez a fogalmazás lírai formája ellenére is pontos. Az igazi hiba nem a honmentés és a nemzeti öntudat, az csak ürügy, hanem «az áradó líra kamaszos buzgalma». Az érzelmeket, ösztönöket, hangulatokat — azaz a lírát — teszik meg bírónak olyan dologban, amely teljesen az értelem hatáskörébe tartozik. Innen ered a köd, a mánia és a többi korszerű révület, amelyet már felsoroltam néhányszor. A módszerben van a hiba, nem abban, amit csinálnak. *A falukutatás, a szellemi honvédelem stb. célja vitathatatlanul helyes, ha valahol hiba csúszik bele, csak onnan származhatik, hogy «korszerűsítik» borongós kábulattal.*

Lehet, hogy a falukutatók, a mély-magyarok túloznak. Nemcsak lehet, hanem néha bizonyos is. Beleestek a másik «korszerű» (a régi romlott világban azt mondták: divatos, de ez a szó nem elég nagyképű, szóval ma már nem alkalmas közhasználatra) eszmébe, mint a kukac a tormába: a fajelméletbe. Hiába beszélnek a szakemberek, hogy tiszta faj nincsen, hogy nincs se magyar, se zsidó, se keresztény vér, fúrják magukat a tormába és nem veszik észre, mennél jobban fúrják bele magukat, annál keserűbb lesz: annál révületesebb dolgokat kénytelenek mondani. Azt hiszem azonban, hogy nem is érzik rosszul magukat, miközben harsogják látomásaikat. Ma divat hangosan beszélni, nagyokat mondani, harsogni: a plakátstílus kezdi elönteni nemcsak a politikát, hanem az irodalmat is. Amihez ért az ember, ahhoz óvatosan nyúl, amikor azonban olyan dologról beszél, amiben nem kötik tapasztalatai, tanulmányai, akkor lehet nagyhangú, határozott, egyszóval: dinamikus. Németh László alighanem óvatosabban beszél az emberek fogsoráról, mint írónk magyar fajiságáról.

Rónay György — s azt hiszem vele együtt többen a fiatalok és öregek közül — a romantikus esztétika egyik mellékhatását, a l'art pour l'art elméletét szegezi a «korszerűekkel» szembe. «A mű, ahogyan mi gondoljuk s érezzük, nem szociológiai aktus, hanem metafizikai: a valóság változó arca mögött megragadja az állandó valóságot, az univerzálisakat, azt, ami van és fennáll, függetlenül attól, elgondolja-e valaki. A mű értelme önmagában van, a mű az ember ügye az örökkévalósággal és Istennel.» Majd a tanulmány végén: «Az irodalom feladata nem az — mondjuk ki végre bátran, — hogy ilyen vagy olyan világnézetre tanítson, nem az, hogy a nemzet sorskérdéseit elszánt nekigyürközéssel megoldja. Hanem az, hogy magasabbra emeljen önmagunknál, megragadja az élet mélyebb igazságát, magasabb lényegét, ideáit. Mint Morgan mondja: elhúzza ablakunk elől a függönyt és megmutassa az örökebb eget». «Ezt értettük általában, lényegében a klasszicizmuson. Az-e, nem, mindegy. Valami, amit érzünk, amiben hiszünk.»

Hát klasszicizmusnak nem klasszicizmus ez, inkább romantika. A romantikus esztétika a plátóni, idealista filozófiai rendszerek rokona, a klasszicizmus Arisztotelesz és modern követőinek realista elméleteihez kapcsolódik legtöbbször. Abban azonban igaza van Rónaynak, hogy ez nem fontos most. Úgysem tudjuk eldönteni ezt a vitát, amely azóta tart, amióta az emberiség gondolkodik. Most fontosabbak az esztétikai elvek gyakorlati következményei. Ez az irodalomfelfogás ugyanabba a hibába esik, amivel Rónay vádolja ellenfeleit. Öncsonkítás ez is, csak forrása nem politikai, hanem hozzánk illőbb: esztétikai, filozófiai. Az eredmény azonban ugyanaz lesz. Ahogyan a fajelmélet kizár irodalmunkból egy sor nagy értéket, az idealista-romantikus esztétika is szűkíti az irodalmat. Ha kíméletlen következetességgel alkalmazzuk az elméletet a valóságra, nem valódi író Dante, Molière, Corneille, sőt Aischylos, Sophokles és Euripides sem — Aristophanesről nem is beszélve. A mi irodalmunkból is ki kell hagynunk Pázmányt, Zrínyit, Besse nyeit, Petőfit, Eötvöst, Adyt, hogy csak taláломra említsem a legfeltűnőbb példákat. Vagy Claudel, Mauriac nem igazi író, mert lépten-nyomon kibukkan katolicizmusa? De azt hiszem, fölösleges ezzel a bizonyítgatással sokat vesződnöm, hiszen Rónay György maga sem veszi rossz néven, ha katolikus írónak tartják.

Ugyanígy — azt hiszem — Rónay Györgyöt kell legkevésbé figyelmeztetni arra, hogy csak az az irodalom él igazán, amelyik saját talajába ereszti gyökereit. A többi, bármilyen szép lehet, mégis csak sápadt, melegházi virág. Most jutottunk el oda, amit akkor gondoltam, amikor arról beszéltem, hogy fiatal írónk vitá-

jából hiányzik valami. Nem akarnak öntudatosan, sőt tudat alatt is alig él bennük a vágy — legalábbis a vitában elhangzott kijelentésekből ez nem derül ki — irodalmi multunkhoz kapcsolódni. Ennek kerestem okait és kockáztattam meg néhány feltevést magyarázatul. Egyik feltevésem az volt, hogy íróink sokszor csak bizonyos kerülő út után érkeznek igazán haza. Erre hoztam fel példának Illyés Gyulát és Cs. Szabó Lászlót. Lovass Gyula válaszában örömmel fedeztem fel, hogy ő is ehhez a feltevéshez csatlakozik. Most Rónay, sajnos, mást mond. Pedig ha magyar írónak tartja magát valaki, sajátmagát becsüli meg azzal, amikor elődeit nem engedi meghalni, kiesni a közvélemény tudatából. Igen valószínű, hogy egy szép napon mi is meghalunk, még a legfiatalabbak is. Mi lenne, ha a következő nemzedék követné azt a példát, amit tőlünk tanult el és csak saját korának Tomas Mann-jait, Proustjait, Virginia Wolf-jait, Giraudoux-jait, Morgan-jait emlegetné, de nem törődne azzal, hogy valamikor X, Y és Z is erőlködött és magyarul erőlködött irodalmi téren. Isten negyedik parancsolata az írókra is vonatkozik: Ha hosszú életűek akarnak lenni, tisztelniök kell őseiket.

De ne törődjünk önző, hasznossági szempontokkal, figyeljünk mindnyájunk tanítómesterére, Horváth Jánosra. Helyzetünket így jellemzi: «Elmaradtunk, s mióta ezt észrevettük, folyvást sietünk; utáznandónak vélünk mindent, miben a nyugat előttünk jární látszik. Nem veszünk lélegzetet, a haladás egyes, elért állomásán; a nemzeti munka korszakos eredményeit nem tesszük közkinccsé, nem engedjük vérünk ké válni. Útfélen hagyjuk a felhalmozott kincset s tovább iramlunk mintaképeink után. Pedig a nyugat nem így haladt. Lassan járt: tovább ért». Ez az idézet az «Aranytól Adyig» című tanulmányból való. Miután végigelemzete a modernség kialakulásának különböző fokozatait, a következő szavakkal fejeződik be a tanulmány: «Még hosszú időre el leszünk maradva a nyugat mögött. Utólérését ne erőszakoljuk; figyeljük, mint fejlesztí műveltségét, s buzgalmát utánozzuk, ne festett rongyait, valamely kiválasztott «nyugati kulturát» — voltaképp politikai pórázt, — a többi felett balkáni módon ne kedvezményezzünk. Állandó gondunk legyen a magunkéra. Használjuk ki elmaradásunk egyetlen előnyét: okuljunk az előttünk futó kísérteteiből, s ha már a kútba ugrott, ne ugorjunk magunk is utána... Az az ezeréves magyar lélek, melyet kiművelt erkölcsi tisztaságában klasszikusaink hagytak ránk örököül, maradt meg immár nemzeti egységünk egyetlen ép valóságának. Ezen az alapon önérzettel, munkára készen, s *mindnyájan* együtt állhatunk. Ez az a köszikla, melyen felépítjük a mi egyházunkat».

Nem azért idézem Horváth Jánost, hogy tekintélyével minden ellenkező véleményt elnyomjak, hanem mert minden mondatán elgondolkodhatunk s talán előbb megértjük egymást.

Még egy veszedelemre szeretném figyelmeztetni nemcsak Rónayt, hanem a hozzá hasonló esetleg túlzó gondolkodókat. Metafizika szociológia helyett, általános emberi problémák magyar kérdések helyett stb. : valamilyen európai, elsősorban francia-angol irodalom és műveltség felé való tájékozódást takarnak. Attól tartok, hogy olyanféle ellentét alakulhat majd ki ebből, amilyent Széchenyi saját korának arisztokráciája és köznemessége között vett észre. Az arisztokrácia külföldön élt, alig járt haza, s ha itthon is élt, nem törődött a mi ügyeinkkel. Köznemességünk pedig csak a határokig látott, mindennel meg volt elégedve, és nem tudta elképzelni, hogy Magyarországon valami hiba is lehet. Néha a falukutatás, mély-magyarország és faji kérdés alján is valamilyen paraszt-mitológiába burkolt barbarizmus settenkedik, amely nemcsak a nehéz sorban élő parasztságon akar segíteni — amit mindenki akar, — hanem el szándékozik pusztítani mindent, ami a parasztság színvonalát meghaladja, legyen az akár magasabb kultúra, akár városi, akár nemesi eredetű gondolat, vagy életforma. Ebben a szemléletben a magyar jelző körülbelül ezt jelenti : kultúrátlan.

De van másik véglet is. Talán nem lesz unalmas, ha néhány példát mondok. Multkor akaratlanul fültanuja voltam, amikor zenészek egy tervezett est műsorát beszéltek meg. Tehát bizonyos irányban művelt emberek voltak együtt. Az egyik felvetette, hogy ragaszkodjanak-e a kizárólagos magyar műsorhoz. A másik egyszerre készen volt a felelettel : — Miért? Csak nem kell az egész műsornak unalmasnak lenni. — Másik példa : Néhány évvel ezelőtt találkoztam egy olyan úrral, aki egy népszerű előadássorozatot irányított. Arról panaszkodott, hogy hiába kéri fel a legkedveltebb és legügyesebb előadókat, a magyar irodalomról szóló előadásoknak alig van közönségük. Mindjárt fel is hozott néhány nevet. Folytathatnám a példák felsorolását, de azt hiszem, fölösleges. Igen is él Budapesten és vidéki városaink egy részében valamilyen félművelt sznobizmus, amely csak a külföldi irodalmat becsüli és lenéz mindent, ami magyar. És ha árulás — mert az — az irodalmat kiszolgáltatni a korszerű politikának, méginkább árulás, ha félművelt sznobok terrorjának engedünk és cserben hagyjuk az előttünk élt nagy íróinkat, hogy őlcső sikert arathassunk. Mert van ilyen terror és ilyen lehetőség is.

És most még néhány szót a magyar klasszicizmusról. Rónay György ezt írja : «A magyar nemzeti klasszicizmus történeti jelen-

ség, a fejlődés egy állomása és dogmát emelni belőle annyi lenne, mint dogmát emelni Balassából vagy Pázmányból. Példa? igen sokban példa. De megrekeszteni az irodalmat egyetlen példánál, gátakat emelni a szabad fejlődésnek nem lehet». Aligha tudja Rónay, mit írt, hiszen ő is több érdekes tanulmányban foglalkozott irodalmunk multjával. Mit jelent nekünk Arany—Kemény—Gyulai klasszicizmusa? Koruk európai műveltségének legmagasabb színvonalán állanak. Az angol essay-t ugyan olyan jól ismerik, mint a realista angol és francia regényt. Molière-t, Shakespeare-t, Aristophanest, Dante-t fordítanak, de egyúttal eredetien magyarok. Tanulnak a nyugattól, de nem majmolják, hanem átveszik azt, amit összeegyeztethetőnek tartanak a különleges magyar ízléssel és olyan magyar irodalmat teremtenek, amely csak nálunk jöhetett létre. Nem tagadják meg a multat, hanem keresve keresik a kapcsolatot nemcsak vele, hanem a népi költészettel is. Jókai, sőt egyidőben Vas Gereben és Lisznyay Kálmán is népszerűbb volt, mint Arany vagy Kemény, de nem a népszerűséget keresték, hanem hívek maradtak kitűzött céljukhoz, akkor is, amikor nyomorogtak, akkor, is amikor rájuk esett a késői őszi nap bágyadt sugara. Nem gát, nem is példa a nemzeti klasszicizmus, hanem magas cél, amellyért küzdenünk kell és amelyet nem szabad szem elől tévesztenünk. A nemzeti klasszicizmus nemcsak ez. Teljes és igazi tartalmát még több nemzedéknek kell majd kifejtenie, de vitánk céljára beérhetjük ennyivel.

Akkora tehetsége kevés kortársunknak van, mint nekik, akik eredetien magyar irodalmat tudtak teremteni európai színvonalon. De kötelességünk az ideál felé törekedni és nem szabad egyik irányban sem megalkudnunk. Nem szabad eredetien magyarnak lennünk azon az áron, hogy engedjünk az európai színvonalból, és nem szabad csak a külföldet majmolnunk anélkül, hogy törekedjünk a magyar eredetiségre.

Most indul, vagy akar indulni néhány fiatal író, aki műveltségét, tehetségét máris megmutatta. Úgy tűnt fel, mintha nem látnák eléggé világosan, mit jelent magyar írónak lenni. Nem is csoda, nehéz ma tájékozódni, hiszen a «magyar élet tele van mítoszokkal». Azért kell megnéznünk, mit műveltek irodalmunk nagyjai. Nézzük meg, alázatosan vegyük le kalapunkat és ismerjük be, hogy a nemzeti klasszicizmus irodalma nem gát, nem a történeti fejlődés meghaladott fokozata, nem példa, hanem az egyetlen köszikla, amelyre nyugodt lelkiismerettel építhetjük egyházunkat.

Fábián István

ÖRDÖG-SZERENÁD

Az ablak alatt ördög-szerenád
veti fel a csendes éjszakát.
Értem jöttek a Pokol fiai,
ki akarják szívem szakítani.

«E világban kár volt lenni jónak,
a jók, a jók,
előbb-utóbb
szörnyen meglakolnak.»

Ezt éneklük az ördögök,
egyik nyávog, másik rölög,
a harmadik üvölt, ugat,
csattogtatják nagy fogukat.

Fél a város, lapul, reszket,
vetik, hányják a keresztet.
S már felesapnék a Gonoszra,
engem úgy megverbuváltak ;
Be érdekes lesz majd moeska
lenni e moeskos világnak !

Lám, nekik de jó dolguk van :
szerzetük mindenki féli,
lelkét gonoszra cseréli
s már-már boldog hatalmukban.

Jaj, de másként vala régen,
amikor még szörnyű szégyen,

szörnyű bűn volt cimborálni :
máglyát kelle érte állni !

S voltak könyvek, voltak szentek,
kik mentésünkre siettek.
Mint nagyrégen, Velencében,
hármás napján vad viharok,
három szent elébük mégyen.
Csattognak az ördög-szarvak,
torkuk dárdás kéntüzet hány,
veri a tengert a farkuk,
hajójuk iszonyú látvány.

A tornyok már ingadoznak,
sok ház rokkan, fala máldos ;
félős, hogy a drága város,
prédája lesz a Gonosznak.

Ám Szent Márk, Szent György, Szent
Miklós

vénséges vén gondolással
nagybátran tengerre siklott s
az Úristen szent nevében
kikötött a komp tövében.

A sátánnak több se kellett,
nem mert kiállni az Úrral,
elkotródott dirrel-durral ;
lassan elfoszlott a felleg
s a vihar lecsendesedett.

Velence, 1940.

Jékely Zoltán

HANGOS MEDITÁCIÓ

Irta: *Molnár Kata*

— Sohasem gondolt még rá? hogy az ember mindenkit, akit ismer, az egész sorsával együtt ismeri . . . és senki sem tudja, kít ismer. Van abban valami iszonyatos, hogy olyan egyszerűnek látjuk azt, hogy például beszélgetünk valakivel, akit ismerünk és eszünkbe se jut, hogy milyen borzasztó nagy dolog történik akkor, amikor egy ember beszélget egy másik emberrel és mindegyiken, mindegyik fölött, mindegyik mögött ott van egy minden pillanattal teljesedő emberi sors, amit mindegyik magával hordoz, és egyik se tud róla semmit . . . — Tulajdonképpen . . . talán szét se kellene nézni —, még mozdulni se kellene az ember mellett, az ember körül csupa ilyesmi van, és nem jön rá, csak egy-egy pillanatban, hogy . . . Mi minden torlódik föl bennem most egyszerre, hihetetlen! Hogy milyen közel vannak az emberhez a legfurcsább titkok; és nem is tudjuk, észre se vesszük, egyszerűen csak élünk köztük és *ők* is csak élnek egyszerűen, akik ezeket a furcsa titkú sorsokat hordozzák, és észre se vesszik . . . — A nagyapám nyelvtanár, amolyan régimódi, zümmögő kis öreg kalendárium, háromféle nyelvű szöveggel, — de igen, ő ilyen, igazán! Magánórák szelídített gyötrelmeiben tanítja le az életét, «házai» vannak, családok, ahol azelőtt a mamát tanította és most már a leányt vagy a fiút, akár többet is — egész utca=szakaszai, ahol az egyik házba bemegy órát adni és a következő órát a következő házban adja, az utánakövetkezőt megint a következőben, — volt néha úgy, hogy helyettesítettem valahol, egy kis megbocsátható szélhámossággal, hogy az óradíj el ne vesszen, . . . mi minden jut eszembe így most — tud figyelni rám, érti, hogy miről beszélek? Amit az emberekről mondtam, a sorsukról, a furcsán nehéz titkokról, hogy ott vannak mellettünk, körülöttünk mindenütt és . . . az ember jóformán nem is tudja, föl se figyel rá, hogy mi mindennek a közelében, hogy mik között él . . . Az egyik családnál — én nem tudom, valami gépgyári művezető, vagy mi lehetett az apjuk, nagyon jómódúak és rettentően takarékosak, a nagyapám legrégebbi növendékei közül valók, csak arra emlékszem, hogy mindig ismertem őket, — három leány, nem is egészen fiatalok már, a legidősebbik valami egészen nagystílusú cigányszépség, maga az eleven hervadás, a bőre olyan, mint egy haladokló sárgarózsa, — milyen kuszán beszélek, egészen izgatottan, nem is tudom, miért! Van türelme hozzá, hogy hallgassa? De várjon csak, mondom is már tovább, . . . Istenem — figyeljen csak! A középső leány alacsony, tagbaszakadt teremtés, darabos, érdes, napszítan

durvaarcú, mint egy sváb tehenesszony; a legkisebbik rút, vézna, penészzöld betegség, halálraszánt melankóliával olyan savanyú örökké, hogy didergett bennem a lélek, amikor csak láttam; de ehhez a halálosra aszalódott melankóliához olyan paraszti arca volt, hogy fejkendő és kapa nélkül elképzelni se lehetett. Valami elborult fénytelenységű üveg-házi életben élt mindig ez a három leány, olyan szoros testvéri együvé-tartozással, amilyent még nem is láttam sehol, — volt egy bátyjuk is, — én nem ismertem — aki megnősült, egy parasztfrajlát vett el feleségül, legalább is ez volt a neve a leányok között a sógornöjüknél — gyűlö-ték! A fiatal házások is otthon éltek, a családi házban, de a kert másik felében, amolyan kis nyári-lakás volt ott, abban. A három leány egész nap a nagy, üveges verandán ült és lesték mérgezett éberséggel szaka-datlanul a kis házat, — én azt hiszem, a fiatal asszonynak valóságos pokol lehetett az élete, egy lépést nem tehetett anélkül, hogy ne tudta volna, kik figyelik! Aztán egyszerre csak furcsán megváltozott valami, — észrevehetően, de nem lehetett volna megmondani, hogy micsoda. Ingerült, dühös hallgatások kezdődtek a három leány között, — azelőtt mindig beszéltek, mindig suttogtak, minden percben volt valami, amit valamelyik meglátott a kis ház körül s rögtön figyelmeztette rá a másik kettőt. Ott ültek a verandán továbbra most is, de ha megszólaltak, rendszerint összevesztek. Hangos grombaságok kezdődtek köztük, egészen hitetlen dolgokat mondtak egymásnak, a melankóliást már nyíltan ideggyógyintézettel fenyegették, — volt valami fullasztó bor-zasztóság ebben az egészben, én csaknem belebetegedtem, amikor egy-szer előttem vesztek össze. Beletelt két-három hónap, hogy elkerültem hozzájuk megint, már nem is tudom, miért kellett odamennem; de azt tudom, földi hatalom többé rá nem vesz, hogy a lábamat oda betegyem. A verandán találtam őket, ahol azelőtt; egy tarka pólyában nyivákoló csecsemő körül szorgoskodtak, akinél vánnyadtabb, betegebb, ijesztőbb kis porontyot életemben nem láttam még. Talán meghalnék az iszo-nyattól, ha mégegyszer meg kellene nézmem! Olyan volt, mint egy cérna-vékony, beteg macskahangon nyivákoló vaksi, vánnyadt kis rém; és a három leány ott a pólyálgató sürgésben körülötte mint a részegségtől, a gyönyörűségtől erőtlenné űrült dongók; azt se tudták, hogy engedjék át, hogy adják egymásnak. Körülállták és reszketve simogatták két-felől azt, amelyik sorrakerült és dajkálhatta, — szörnyű volt; azt hittem, rögtön rosszul leszek. Ezek egyszerűen magukhoz ragadták a kis ház-ban megszületett gyermeket, az anyjának csak éjszakára adják vissza, reggel már futnak át érte, viszik magukhoz; a fiatal asszony egész nap szomszédol, sétálni jár, azt se tudja, mit kezdjen a napjával, mindent elvégeznek helyette, csak hogy távol tartsák, ruhákat vesznek neki, cipőt, kalapot, hogy látogatóba járjon, moziba, színházba, betegre

imádják, hízelgik, csókolják, ahol érik, — csak otthon ne legyen! A fivérüket talán meg tudnák ölni, mert a férfi dühöngve szidja az asszonyt, hogy úgyszólván sohasem látja, átkozza az egész házasságát, az asszony meg egyre hetykébb, semmi köze az urához, semmi szüksége rá, ő úgy él, ahogy akar, és különben is: ő anya, senki egy szót nem szólhat rá, neki gyermeke van, más férfi bezzeg megbecsüli a gyermeke anyját a feleségében . . . — Hát nem fantasztikus? Ha valaki kitalálja ezt és úgy meséli el, azt mondom, hogy beteg az esze . . . Istenem, aztán az a másik család! a kis almaképű Vera. — De bírja még, tudja hallgatni? Miért nem szól közbe? Csaknem megfulladok, úgy tele lettem ezekkel a dolgokkal most egyszerre, én nem is tudtam, hogy . . . hogy tudom ezeket, — mik ezek? Hogy így eszembe jutnak és muszáj, hogy . . . — Ért mindent, amiről beszélnek? A kis Verával, szegénnyel — mennyire nem olyasmi ez sem, ami . . . Egészen csodálatosan kerekkepű kis leány volt, körülbelül velem egyidős, — ez, amit most mesélek, valamivel régebben történt, félig=meddig még kisleányok voltunk. Nagyon nemegyformák, de mégis . . . Én nem is tudom, miért szerettem mindig hozzájuk menni. Éveken keresztül jártam oda, de sohasem tudtam, ma sem tudom, hogy annak a szép, nagy, ragyogóan tiszta háznak hány szobája van. Az asszony olyan volt, mint egy barázdásra vénült nevelőnő, — én kicsit félttem tőle mindig, valahogy öregebbnek éreztem, mint amilyen volt és sokkal keményebbnek, mint a valóságban; valamiért durvának tartottam, pedig ez, éppen ez nem volt igaz. A férfi, aki élete végéig nem tanult meg jól magyarul, olyan volt, mint egy korán megfehéredett hajú, motyogó öreg pap — és a két öreg között a csillogóan piros, almaképű kis fiatal leány, — nem ment a fejembe a dolog, amikor megismertem őket. Aztán a nagyapámtól hallottam, hogy a kisleány nem az ő gyermekük, örökbefogadott gyermek, de a szó szoros értelmében kifosztották magukat érte, máris az ő nevéen van az egész ház, összes ingóságaival, falusi szőlőbirtok, meg miegyéb, — minden. Mondom, ma sem tudom, hány szobában élt ez a három ember, a konyhában éltek mindig, és ez telente olyan volt, mint egy búbájosan öreg kúriának a legmelegebb szobája. Csupa ölelő csendű, békéjű otthonosság, dívánnyal és fotőjökkel, a padlója fehéren, mint a gyűrőtábla, és szőnyegesen, — úgye, hogy majdnem mosolygatóan szép? Érti a dolgot? Ezek már a kisleálynak a tulajdonát, holmiját óvták, féltették azzal, hogy nem merték használni a szobákat! Azt hiszem, ezért az áhítatosan tiszta csendű, szőnyeges konyháért mentem el mindig hozzájuk, oly szép volt, olyan . . . elmúlóan=szép ennek a derengő otthon=csendnek a békéje bennem! . . . Pedig — az én számomra — elviselhetetlen volt az a fegyelem=levegő, amiben máskülönben itt ez a kisleány élt, a szülői ház tekintélyétől

diktált, szigorúan felügyelt életrendnek az a... szétfeszíthetetlen, körülhatárolt, lezárt levegője, — a nagyapám is beszélt néha róla, milyen szigorúan tartják ezt a kötelességtudó és jókedvű kis teremtetést otthon. Az öregasszony rettentő keményen fogta, pedig reszketett érte, — túl volt szinte a normális emberi érzéseken már, ahogyan az az asszony ezt a kis kerekkepű leányt szerette és aggódott érte úgy, hogy csak keményen mert bánni vele. Egy napon csattanó=piros, duzzadt arccal, egészen különösen megfényesedett szemekkel jött órára a kis Vera, — olyan furcsán bizonytalan volt a hangja, minden szava, mint aki nem is igen tudja, hogy beszél. Nagy erőfeszítéssel dadogott néha valamit összefüggően, aztán egyszerre elborították a szemét a könnyek, nem bírt tovább velük, sírvafakadt, ráborult a nagyapám karjára, aztán az asztalra és úgy mondta, zokogva: hogy ő meg fog halni, mert megtudta, hogy nem a szülei gyermeke. A nagyapám nyugtatóan megkérdezte ekkor tőle, hogy hát kié? El tudja képzelni az áldottan jó és nagyon bölcs öreg embereket azt a szelíd, odázó, — nyugtató hangját, amelyen ekkor meg lehetett szólalni? A kisleányból akkor fölszakadt a sírás, de olyan erővel, hogy csaknem fuldoklott; aztán egyszerre ránézett a nagyapámra, égő szemekkel. És olyan ellassudott, hideg hangon mondta, — mint egy szöveget, amit úgy tanult meg, hogy nem szabad többé elfelejtenie: Én a bűn gyermeke vagyok... — Irtózas dolog, — hát hallgasson ide:... előző nap valami apró mulasztásnak a büntetését hozta haza az iskolából és az anyja — már a nevelőanyja, a szigorú öregasszony — a reszkető félelemnek, a felháborodásnak, az aggodalomnak, a rémületnek a megrendülésében kitört előtte; és szemére lobbantotta születésének talán egyszerűen csak szomorú körülményeit, — elrettentő példának! Figyelmeztetve a veszélyre, ami fenyegeti... és megbélyegezve — örök elítéltséggel! az életét, amelyről tudja meg hát, hogy mit visel vele... — Uristen, — a titkok világa ez! A titkok világa, — de mondja hát: nem az?... És esik az eső vagy süt a nap, kisvárosi házak között vezető békés utcákban megy az ember, a nagyapám benyit a jólismert kapukon, német vagy angolórát ad hanyag vagy tökfajú gyermekeknek, félti az apró kis tandíjakat, paclis szótárak botfűlű hibáival bosszantják és... Mennyi minden... Hihetetlen, — mint egy panoptikum, vagy... én nem is tudom, hiszen... De hát hol vannak ezek máskor? A halottfehérre púderezett kicsi, hervadt asszony az óriási, elhanyagolt öreg házban, — ez is — az óriási, elhanyagolt kertnek a közepén... — jaj, nem, ezt most már nem is. Csak... hogy az ember nem is tudja, — én nem is tudtam, hogy... Igazán, érzi, hogy mik ezek? És aztán... és az is, ahogy ezek a titkokat hordozó, titkokkal élő életek házakban és szobákban élnek, bútorok között, az ebédlőben kredenc van és a családi asztal

alatt az obligát méretű, obligát virágos=mintájú ebédlőszőnyeg, és semmi a világon nincs körülöttük, ami más lenne, mint máshol, — most hát meg ez, egy másik ház megint, — hát hallgassa meg. Ezt azért hallgassa meg, — Istenem, hát mi van velem? Én nem is tudom, hogy magyarázhatnám meg ezt, — várjon, talán meg tudja érteni, hogy ennek a háznak az udvarán . . . nem, nem is az udvaron, a szobákban — . . . szent Isten . . . ezeknél a szobáknál piszkosabb, sivárabb és otthonosabb, lakottabb szobákat sohasem láttam, mint ebben a házban. Nem volt nagy ház, három szoba volt benne legfeljebb, de hogy a három szobában hány gyerek, azt végérvényesen sohasem tudtam meg. Egyszerűen nem lehetett megtudni, mert kivétel nélkül párosával születtek, iker volt valamennyi és az ember, ha bement a házba, a küszöbön nekibotlott annak a nemtudomhányadik kettőnek vagy háromnak, akik pontosan amikor az ember a kapun belépett, akkor kergették ki egymást az utcára. A ház előtt nagy, gyomverte vízesárok volt, legelésző kecskékkal a szélén mindig. És a kecskéket délután szám őrizte ott az árokparton az asszony. Egy délceg, fejedelmi szépségű, csaknem néma, különös teremtés; aki ha nem kecskét őrzött, akkor az udvaron ólat meszelt; de mindig hallgatott. A szó szoros értelmében úgy volt, hogy nem tudott köszönni sem, — az ember nem mert köszönni neki, mert úgysem felelt, legfeljebb mosolygott. Bent, az elképzelhetetlenül piszkos szobákban félig meztelenül hentergett a rengeteg gyerek, a kicsik valamennyije csenevész, angolkóros, vékony lábakkal, s a nagyapámtól hallottam, hogy ilyenek voltak a nagyok is mind, — s hogy milyen sudáran és sugárzóan szépek voltak mind a nagygyermekesek itt, azt elmondani nem tudom; bámulni kellett rájuk, oly szépek voltak. Abban a szobában, ahol én is adtam órát néhányszor, egy dívány volt, egy asztal, meg egy zongora. És a zongora fölött egy régi báli képen ott volt a redout-beli jelenet, amikor a fejedelmi termetű kecskeőrző asszonnyal a trónörökös megnyitja a bált. A zongorától nem lehetett az asztal mellé ülni, az ember eltörte a térdét, míg be tudott szorulni valahogy. Az asztal alatt gyerekek mászkáltak, a zongora alatt gyerekek mászkáltak, nyomogatták a pedált, vagy megfogták annak a lábát, aki az asztal mellett ült; nem lehetett megmozdulni a székkal, — ha a zongorától még lehetett volna, — az ember sohase tudta, melyik gyerekeknek a kezére lép vele. A díványon ott feküdt ilyenkor az asszony, négy-öt hentergő, apró gyerekekkel maga körül, meztelen lábakkal, mint egy cseléd, — majdnem mindig mezítláb járt az udvaron is. És nem tudta széttaposni a lábait. Márványsíma bokái voltak, márványfehér a talpa, az egész lába, olyan ujjakkal, mint egy szoboré. Engem a meghökkenés — és a zavar, aztán a megdöbbenet bámolat csaknem megbabonázott, amikor először láttam így. És olyan volt ott a zongora

fölött a képen is, mint itt a díványon, és mint a ház előtt, az árok mellett a kecskékkal. A legszebb fekete haja volt; és az első asszony volt, aki rövidre vágatta a haját, férfiasan rövidre, — senki sem értette; és csak még szebb lett így, és még elviselhetetlenebbül különös. A férjéről úgy tudtam, hogy hatalmas szál ember és igen szép férfi; a házban látni sohasem lehetett, az asszony mindig egyedül volt; és mindig hallgatott. Tudott mosolyogni, de beszélni nem, és a mosolya olyan magától fakadó volt és olyan elmondhatatlanul csukott mosoly, hogy nem tudtam mást érezni belőle soha, csak azt, hogy ez az asszony valamiért — de még az sem biztos, hogy ő maga tudja, miért, — nem gondolkozik semmin. Semmin, soha, még véletlenül sem. Hogy ennek az asszonynak valamiért nem szabad gondolkoznia. Hogy miért, — mondom, talán ő sem tudja. Talán azért, hogy élni tudjon. — Igen, — talán ezzel is meg lehet oldani valamit, hogy az ember egyszerűen csak *hallgat* mindenről, — és ez lenne az egész, amiért ennyit beszéltem most . . . ?

ALKONY

— Giuseppe Villaroel —

*A házak most a gyöngyház-szürkületben
a városfal mögött komorlanak,
a hold oly tétován, mint árnyalak
az este színtelen ködébe lebben.*

*A sok torony e hűnyó alkonyatban
oly furcsa, mintha egykor valaki
az égalfából faragta volna ki,
a víz fölött híd büszke íve pattan.*

*És csillagok pislognak szerte lágyan
s az ég a hosszú kémények között
kinyílik, mint aranybaötvözött
emlékkönyv, fönt az este hímporában.*

Berczeli A. Károly

KÉT CENTENNÁRIUM

A centennáriumok, ha más hasznuk nincs is, ráirányítják a figyelmet az író művének sorsára, megmutatják az íróra vonatkozó ítéletnek s a közönségben élő képének alakulását, a világszemléleti változásoknak az író népszerűségére, emlékére tett hatását s az irodalomtörténet munkáját, mely művéből a jót s a rosszat igyekszik szétválasztani.

Az ilyen vizsgálódás néha igen meglepő eredményekkel jár. Nem minden író ismeri tehetségét, a legtöbb egészen mást akar és hisz megvalósítani, mint amiért az utókor értékeli. A jövő néha egészen más tulajdonságok miatt ismer el valakit, mint amiért a jelene tömjénezte. Sikeres írók halálukkal néha örökre alábuknak, s ismeretlenekből irodalmi szenáció lehet. Az egyes író életművéből néha a legaktuálisabb és legújyszerűbb vonások hullanak ki, divatjuk elmúltával. Az utókor néha a leghangosabb botrányokra emlékszik vissza legkevesébbé.

EMILE ZOLA

Kevés író volt tendenciózusabb, harcosabb és doktrinérb, mint Zola. A legtöbbet éppen e tulajdonságai miatt veszttette az utókor szemében. A Flaubertre, a Concourtokra és Tainere épült naturalista módszert Zola szigorúan tudományosnak hirdette s csalhatatlannak tartotta. Mind a módszer, és mindaz, ami e módszerből következik, Zola művében ma már naivnak és túlhaladottnak tetszik. Hogy az emberi természet teljesen fizikai felépíttségétől függ, vagyis az átörökléstől és a helyzet meg a körülmények behatásától, bizony eléggé leegyszerűsítő elmélet az átöröklésbeli diszpozíciók, az alkattan és a tudatalatti tételeinek korában. A Zola által kedvelt és idézett tudományos tekintélyek a *dr. Lucas* és a *dr. Letourneau*, akik egyébként a maguk korában is inkább csak Zola számára jelentettek tudományosságot, ma már egészen nevetségesen hatnak. A «kísérleti regény» tudományoskodásával alig ér többet, mint a legfelelőtlenebb romantikus ábrándozás. A Rougon-Macquart-család ősei: ideggyöngye asszony, egészséges férj s iszákos szerető. Mint a törvényes, mint a törvénytelen ág viseli az átöröklés következményeit. Az átöröklés alapjellegével teremtett jellemeket most aztán Zola aláveti a környezet hatásának, elképzeli egy helyzetet s aztán diadalmasan úgy alakítja

képzeletében, hogy az eredmény megfeleljen annak, amit hasonló esetek megfigyelése bizonyít. Így vél Zola bebizonyítani természeti törvényeket, így akarja tudományosan igazolni mondjuk az alkoholizmus káros voltát, vagy a szerelmi szenvedély pusztítását. Hogy a kísérleti regény még tudományosabb legyen, jegyzeteket csinál, amerre jár, tanulmányozza a gyárakat, a különböző mesterségeket, lerajzolja a házak alaprajzát, munkásnegyedek térképét. Vannak környezetek, amelyeket valóban jól ismer, így például a munkásokét, de egészen idegen a polgárság vagy az arisztokrácia légkörében. Mert igen sokat ír, megfigyelésre nincs elég ideje, jegyzetei sietősek, nem mélyek, tudományos dokumentációja felületes s a regénybe áttéve a környezetrajzból katalógusszerű felsorolás lesz, a tudományosságból pedig zavaros általánosítás. Amire Zola legbüszkébb volt, detuktív logikája csalhatatlanságát értékeli legkevésbé a mai olvasó.

Mi él hát Zola művéből? Él, mindenekelőtt írói kiállásának, bátorságának szépsége, tekintet nélkül arra, hogy miféle politikai párt igyekszik igazolni ma vele magát. Él mindaz, ami nem programszerű, nem meggondolt, nem tudományoskodó művében. Él az, ami írói érzékenységből s igazi szenvedélyéből született. Él az önzés gyűlölete, él a szájalom a nyomorultak iránt. Él a költő. És nemcsak a társadalmi forradalom költője — ahogy Jaurés mondta —, hanem a természet és a világ érzékeny költője, aki nagyítani és idealizálni mer. Hogy Zola romantikus költő, Flaubert mondta tán először. Dehát Zoláról sok mindent mondtak és sok minden elfelejtődött a művét illető megjegyzésekből. A legújabb fejlődés kellett hozzá, hogy az irodalom értékelje, megtalálja ezt a Zolát, észrevegye, hogy a híres építész fia nemcsak a század egyik legnagyobb irodalmi konstrukcióját építette, nemcsak a hatalmas társadalmi freskó az ereje, de ért a részletek finomságához, hatalmas erővel tudja kifejezni a dolgok rejtett költőiségét. Zola, *Cocteau* szemében, «igen nagy lírikus». Egy hosszú *Gide* naplójegyzet beszél róla, hogy Zolát, a művészt igen előkelő hely illeti meg, tekintet nélkül tendenciózus voltára. A francia irodalom szempontjából egyébként a tendenciózus Zola is könnyebben kap ma már fölmentést. Dühében, ingerültségében, harcikedvében valami ellenállhatatlan erő nyilatkozik meg, meggyőződése oly erős, hogy az evidencia érzését kényszeríti az olvasóra. A polémikus Zolát nem az menti meg, amit mond, hanem, ahogyan mondja. A hatalmas szenvedély, a lenyűgöző temperamentum érzik mögötte. Ami megmenekült művéből, azt ez a temperamentum mentette meg. A legjobb lapjait akkor írta, amikor nem gondolt a regénytervvel,

amikor elfelejtette, hogy igazolni és bizonyítani akar valamit. Nem azok voltak a szerencsés pillanatai, amikor ő uralkodott a tárgyon, hanem amikor rajta uralkodott valami meghatódottság, amikor elfogta a szenvedély.

ALPHONSE DAUDET

Daudet barátja volt Zolának, *Maupassant*nak, irodalmi elveivel s gyakorlatával egyaránt a naturalizmushoz állt közel. Neki is voltak jegyzetfüzetei, ő is végzett környezettanulmányokat. Egyik-másik regénye, így a *Sapho* elsősorban, tárgyával is a naturalista divathoz kapcsolódik.

De éppen a *Sapho* a legkevésbé jellemző művészetére. Míg a naturalizmus általában széles kompozíciót hozott magával, Daudet tehetsége epizodista jellegű s igazi formája a rövid, érzelmes, tréfás, csattanóval végződő novella. Igazi remekei, mint a *Levelek a malmomból*, *Öregekje*, vagy az *Utolsó leckeóra* novellák; legtöbb regénye is novellamagból nő ki és sok epizódjával, mozaikszerű szerkezetével visszamutat az elbeszélésre.

Daudetet a naturalizmustól kedélyvilága választja el. Hogy művében gyakoriak az önéletrajzi részek, ez alapjában naturalista elve: amit átélt, annak leírásában pontosabban követheti az életet. De *A kis izé* világa mégsem naturalista. Ez a könnyekkel, meghatódottsággal tele életrajzdarab semmiképpen sem felel meg az igazi naturalizmus érzéketlen megfigyelésének, sem szocialista tendenciáinak. Nem az iskola látszik rajta, hanem az író érzékeny, álmodozó kedélye.

«A legszebb tájakat álomban láttam!» — ez az igen jellemző felkiáltás költői lelkületről árulkodik. A világ Daudetnek elsősorban hangulati vonatkozásban mutatkozik meg. Könnyen meghatódik, hamar elszomorodik, erősen örül. A hősei sokat sírnak, vagy csöndes, öntudatlan boldogságban szinte lebegnek a világ fölött. Érzékenysége majdnem nőies. Nem vágyakozik az *impassibilitére*. Személyes író, ki-kiszól a történet mögül, vigasztalja, inti hőseit. «Szegény leány! — így magyaráz egy fejezetvéget — utánamegy a fiúnak, megtalálja majd a csinos szökevényt, megtalálja, mert ez a végzete, ez az a rossz sors, amit nem kerülhet ki ember.» Kevés regénye végződik jól s mégis távol áll a naturalizmus programmszerű sötétségétől, harcos témáitól. Csak melancholikus, nem keresi a kétségbeesést. Szánalmat érez az emberek iránt s ez a szánalom visszatartja attól, hogy igazán pesszimista legyen. Humanizmusnak nevetik néha költői irányát. Ezt a fajta

humanizmust azonban nem emberiességnek, hanem egyenesen emberszeretetnek kell fordítani. A naturalizmus embere kísérleti anyag, látszatok és biológiai törvények halmaza. Az érző ember, a tipikus ember, a humanista módon felfogott ember idegen tőle. Daudet értéke: a programokkal és divattal szemben fenntartott egy mindig érvényes emberlátást és ábrázolási módot. Ő nem akart semmiféle tudományos tételt igazolni, nem volt benne semmi pedánság, nem akarta a társadalmat átalakítani, mégcsak az irodalmat sem megújítani s mégis, vagy talán éppen ezért, műve egészében élvezhetőbb, olvashatóbb ma, mint Zoláé. Élőbb, bármennyire érezzük is egyébként, hogy Zola nagyobb mértékű s jelentékenyebb nála. Zola freskóihoz képest impresszionista könnyedsége, de még legszerencsésebb alakteremtései is kisebbszerű művészet érzetét keltik. Kétségtelenül kevesebb zaj kíséri centennáriumát. Pártok és világnézetek nem veszik zászlajukra. De, ha nem csalódunk, inkább neki vannak olvasói.

A mai helyzetben, amikor a program-művészetet kétségtelenül túlértékeli, tán ez is tanulság.

Lovass Gyula

CSALOGATÓ

*Hajlik a szélben a
fa tavaszi ága,
most legyen szívemnek
vak szomorúsága?*

*Testvére vagy-e a
csillagoknak, napnak?
Testvére vagy-e az
erdőbéli vadnak?*

*Szállj rá a világra
tavaszi pitymallat,
űzz előtted, szívem,
pillangómadarat.*

*Kifakad egy forrás,
ha megindulsz felém,
meghal a tavasz, ha
nem szeretünk, te s én.*

Kalmár Ernő

A PONYVASZELLEM
RENEZSÁNSZA

Egyik népszerű és olvasott írónk (a név most nem lényeges) nyilatkozatában kijelentette, hogy csekély pár esztendő alatt: 42 (!) regényt írt. Ertsd: füzetes kalandregényt, amilyent három-négy délután leír diktálás után bármelyik gyakorlott taxigépirónó. A ponyvában és selejtes irodalmi portékában sohase szükkölködünk, azonban amióta Edgar Wallace-sorozattal örvendeztette meg a közönséget egyik kiadónk, az angolszász detektívregény-író iskolát csinált. Könyvárusok mondják: a ponyvaregény sohase volt olyan népszerű és kapós mint manapság. „Úgy fogy mint a cukor“ — saját szavaik szerint. A „sárga veszedelmet“ a zöld, piros, hupikék és más rikkó színárnyalatú füzetek követték. Azok az írónk, akik háztartási szükségleteik fedezésére kiszolgálják a „t. publikumot“, már nem győzik az iramot, úgyhogy a régi ponyvák is garmadászámra előkerültek nyirkos odvaikból s megviselt külsejükkel ott sütkéreznek a polcon. Úgyszólván klasszikusok. Már ami a „külzetüket“ illeti. Áruk azonban „tizen alul“. Áruk, hogy milyen ponton áll meg ez a színvonal és árbeli esés, nincs fantázia. Figyelemreméltó kísérlet újabbban az, amely a szélesebb nagyközönséget filléres áron jó olvasnivalóval akarja nemesen szórakoztatni és a „vadnyugati“ füzeteiktől elvonni. Vagyis: ponyva ellen ponyvát, ördög ellen ördögöt. A vásárlók zöme azonban csálhatatlan ösztönnel előbb a címlapot spektálja meg és csak azután — ha azt eléggé vérfagyasztónak találta — nyúl a pénztárcába. Csupán az izlés megnevelése és felemelése vet-

hetne véget ennek az igazi irodalom kárára burjánzó ponyva-renezszánsznak, egyes kiadók azonban annyira „utánamentek“ a közönség lecsúszott izlésének, hogy rekorder legyen az, aki, legalább türhető mértékre, azt helyrebillenti.

Pasquino

SHAKESPEARET

vagy jól kell játszani vagy sehogy, de játszani kell, — mondta egy kiváló magyar színházi szakember. A magyar színjátszásnak ezt a navigare necesse est-jét a Nemzeti Színház igazgatója, akinek fiatalága mindenestre mentésére szolgál, úgy értelmezi, hogy játssza Shakespearet úgyis, ahogy se nem kell és még kevésbé szabad. Legutóbb azzal a furcsa meglepetéssel szolgált, hogy a legnagyobb drámairól egyik vígjátékát kétszeres higitásban bocsátotta a magyar közönség elé. Nem vagyunk még az irodalmi mélység némethlászói határán, de ez a túlhig Shakespeare még nekünk is sok. Mi szüksége a Nemzeti Színháznak arra, hogy Shakespearet, aki a maga eredetiségében legsikeresebb szerzője első irodalmi fémjelzésű színházunknak, idegen átdolgozásból dolgoztassák át magyar színre? Ki találhat erre csak valamennyire is elfogadható magyarázatot? Ha nem irtóznánk a nagy frázisoktól, szinte irodalmi szentségtörést emlegetnénk. Rosszabb ez még a Moreto darab német átdolgozásból készült fordításánál is. Csak nem az tette tán szükségessé ezt az érthetetlen kísérletet, hogy Shakespearet a — Kamara Színház játékdobozába szorítsák be. A Kamara Színháznak egészen más hivatása van, nem az, hogy keretein túlnőtt remekművek prokruosztaszgyává tegyék. Vagy annyira benne vagyunk már a háborús gazdálkodásban, hogy irodalmi téren is pótlékokra vagyunk utalva? Vagy éppen vannak olyan

elferdült izlésű emberek, akik a jó angol tédnál többre becsülik a szártított fűzfalevel párlatot? Nehéz volna erre a kérdésre feleletet adni, de azért azt még megkérdezzük, mit szólnának irodalmi körökben ahhoz, ha valamelyik külföldi állami színház Az ember tragédiáját vagy a Csongor és Tündét idegen átdolgozásból átdolgoztatva adna elő? **Tanár**

MÉGEGYSZER VILLON

Immár tengerikigyóvá nyúlik és dagad a Villon-ügy. A különböző át-, át- és kifordítások, furcsa izlésre valló átköltések után — mondják — végre mód lesz rá, hogy «igazi és csonkítatlan teljességében» ismerje meg a magyar közönség Villont. Egyszerre három kiadót hevít e nemes igyekezet, hogy magyar fordításban bocsássa közre a Nagy Testamentumot. Derék dolog és «szép-élekre» valló önzetlenség kiadói részről ebben a papírinséges világban! De vajjon, tapasztalunk-e hasonló ügybuzgalmat, ha tehetséges magyar költő eredeti verseiről van szó? Aligha. Magyar költő nem kerül abba a kivételes helyzetbe saját hazájában, hogy egyszerre három kiadó versengjen érte. Örülne szegény egynek is, ha akadna... S itt bújik ki a szeg a zsákból! Nem az irodalmat, a felsőbb szellemi tizezret akarják ezzel a Villon-inflációval kiszolgáltatni, hanem a divatot és azt a kiírhatatlan és a balkániasság határát súroló pesti snob-szellemet, amely angolabb az angolnál, franciább a franciánál — s hogy az ő szavaikkal éljünk — villonabb Villonnál! A szociáldemokrácia lapja, amely sűrűn közöl enyhe rózsaszínű Villon-átköltéseket, a kritikára vonatkozó kifakadásában el is szólja magát: miért e nagy hűhó — úgymond — Villon körül, amikor az úgynevezett utánzatokban szabadon érvényesül, ami Villonban értékes: «a vakmerő szabadszájúság és a társadalmat megvető büszkeség».

Hát így vagyunk. Ez kell: «szabadszájúság», vagy a «társadalom megvetésének» kifejezése. Akinek ez kell, tegye azt a maga nevében, s ne bújék Villon mögé, akinek baja lehetett a XV. századbeli francia hatóságokkal és társadalommal, de ha volt, mindig nyílt mellette állt ki, s nem érdemelte meg, hogy napjainkban egynémely óvatos duhaj spa nyolfalnak használja fel!

Mme Sans-Gêne

BÚCSÚ EURÓPÁTÓL

A kitünő író vasárnapi levelében bizonyos rezignációval, liberális eszményéből való érezhető kiábrándultsággal mond búcsút a régi Európának, amely «nem jön vissza többé». Ebben igaza is van, amikor Reynaud bejelenti, hogy Franciaország «szakit a multtal és forradalmi változásokat» hoz be. Sajnálkozását méltányoljuk, csodálkozását az elkerülhetetlen tények bekövetkezésén azonban nem, hiszen voltak nálunk is, akik felfigyeltek a kapukon dörömbölnő új eszmékre és nem hittek a liberális dogmák megdönthetetlenségében. Ime! Bármint is dőljön el a háború: a régi Európa nem tér vissza többé. Vajjon ki sajnálja a kicsinyesen önző és a közösségért áldozatot hozni vonakodó nyárspolgári típus kimúlását? Több megértés, több áldozat, több felelősség, több munka! A szellemi életben pedig — amelyet kár felteni a művészi egyéniség uniformizálódásától — több őszinteség, színvallás és elvhűség! Megszűnnek azok az egyszerre két lovat is nyergelő írói típusok, amelyek adott pillanatban vígan szökkenek fel annak a paripának a hátára, amelyiken kedvezőbben startolhattak. S végleg eltűnnek nálunk azok a közvetítők, akik a századforduló tájt diktatórikusan monopolizálták a magyar kultúrát és művészetet, magyarra márkázva exportálták saját értékeiket, Nyugatról pedig behozták, ami nekik tetszett. Ettől a világtól szívesen búcsúzunk.

Pasquino

E L V E K É S M Ű V E K

MICHELANGELO VERSEI MAGYARUL

Rónay György fordítása. — Officina.

Kazinczy többre becsült egy szép fordítást, mint egy jó eredetit. A tizennyolcadik századi literátor ujjong, ha valamelyik kedvencét magyar köntösben látja s néhány ugrással korábban, Bornemissza Péter sujtásos mentébe öltözteti Elektrát. A fordítás nemes buzgalma a tizenkilencedik században sem hagyott alább, nagy költőink nagy fordítók is egyúttal, Aranynak nemcsak Toldit, hanem Hamletet is köszönhetjük s Vörösmarty líráján kívül a Leart is ránk hagyományozta. Fordított Petőfi és fordított Csokonai, fordított Kosztolányi és fordított Tóth Árpád. A magyar irodalomtörténet «nagy nemzedékei» kötelességgé teszik a fordítást. Rónay György a legfiatalabb fordítók közé tartozik. Hogy maga is jeles költő, tudjuk jól. S hogy milyen jó fordító, semmi sem mutatja jobban, mint francia műfordításainak kötete. A Mai Francia Költők húszegynéhány külön egyénisége megtartotta a maga saját, elválasztó, elkülönítő vonásait a magyar szövegben is, — helyettük nem Rónay Györgyöt olvastunk. S legyünk őszinték: ha például Francis Jammes-ot olvasunk, Francis Jammes-ra vagyunk kíváncsiak. Ez természetes is. A magyar Elektra, ez a tűzrőlpattant bornemisszai menyecske érdekes és mulatságos: egy kor illog-villog sujtásos nyelvelésében. Minél közelebbre kerül azonban a mult, annál kevésbbé érdekes az átköltés, az áthasonítás. Az eredetire leszünk kíváncsiak s ha parafrázist olvasunk, akkor Giraudoux, Gide vagy O'Neill legyen az átíró s ekkor már az író érdekel s nem az ürügy. Rónay György legnagyobb érdeme épp az a szerénység, hogy nem dől be a divatnak, tisztában van azzal, hogy aki Supervielle-t akarja megismerni, az nyilván Supervielle-re kíváncsi és nem Rónay Györgyre, máskülönben közvetlenül Rónay Györgyöt olvasná. Fordítói működésének jelentősége ezért éppen az, hogy a mai fordítási divatban, akármilyen hihetetlen, fordít és nem átkölt.

Az átköltés irodalmi életünknek, valljuk újra be, igen izlés-telen divata. Aki nem kíván ellenőrizni, az így meghamisított Villont kap, elcsavart Heinét, nyakatekert Beda Venerabilist. A költő, aki költőnek kicsiny, továbbfejleszti az idegen verset, egy sorból négyet csinál, ahol nem tetszik valami, ott beletold,

ahol nagyon tetszik valami, ott sietve bővít. Ha nem rokonszenves a szerző világnézete, átjavítja a magáéra; ahol a költő homályos, ő okosabb s verse «világosabb» lesz az eredetnél. Faludi György elképesztő világirodalmi költői antológiáról írtunk másfél éve, melyben senki sem volt a maga helyén. A jámborabb olvasó elbűvölve olvasott például egy Heine-verset s meglepetten vette észre, hogy az eredetiből a fordító alig fordított le öt sornál többet. Egész sor ilyen félrefordítás jelent meg az utóbbi időben: a himnuszokba théológiai halfogásokat fordítottak bele, az 1870-es porosz-francia háborúba Hitlert. Ez kell hát? Arany János szótározva fordított, de Shakespeare-t és Aristophanest, az új fordítóknak idegenből magyar prózára fordítják előbb Chestertont vagy Villont, azután a prózát ők fordítják ki magyarra eredeti magukból.

Hogyan fordítson hát a versfordító? Egyszerű: idegen költőt magyarra. Hagyja meg — bármilyen nehéz is — Verlaine-t Verlaine-nek, hiszen megvan ehhez Verlaine-nak a maga eléggé kiérdemelt joga s ha történetesen nehéz Molière-t eredeti versformában fordítani, inkább ne fordítsa le sehogyse, mint ötödfeles jambusokban. A költőknek érvényes az a lassan megtagadott joguk, hogy idegen nyelveken is sajátmaguk maradjanak és ne éljenek különböző antológiákban a fordítókhoz vagy korhoz szabott új életet. Talán azt mondaná minderre a hitetlen: lehetetlen. Szabó Lőrinc a példa rá, aki Villonban még parafrázist írt, a Machethben pedig formához-szellemhez egyaránt ragaszkodott. Babits Mihály a példa rá, aki a Babits-versek szuverénitásával adta vissza a himnuszok csodálatos költészetét s közben akkora hűséggel, hogy akár iskolai puskának is használhatnók fordításait. És példa rá az újak közül Rónay György, aki nem magyaráz, hanem hű. Verse megtartja az eredeti vonalát, simul jó rimeire és homályos passzusaira, jambusaira és képeire, mondanivalójára és atmoszférájára.

Michelangelo-fordítása fordítás-irodalmunk gazdagodása. A versek Michelangeloja független a Pieta, az Utolsó Ítélet, a San Pietro kupolájának egyetemes jelentőségű képzőművészetől. A verseket nem műkedvelő, hanem igazi költő írta, korának talán legnagyobb olasz költője, szeme annak a láncsornak, melynek szemei Dante, Petrarca, Tasso, Ariosto, Leopardi, Carducci. E költőnek sorsa az volt, hogy a hanyatló, kiérett reneszánsz és a savonarolai reformáció találkozásán élt. Platon és Savanarola súgott a fülébe s e tűz-víz hatások között, egyszer az antik eszménytől forrón, máskor a rideg reformáció aszkézisétől fagyottan vergődött. A gazdag szépség és a szigorú áhitat rabszolgája s e kettősségből nem

menekülhet egyik felé sem. Machiavelli mindkét félnek megadja a magáét, gáláns és őszinte udvarló, megrajzolja a despota és megrajzolja az igazi demokrácia arcképét, — az olvasóra bizza, melyiket fogadja el «igazinak». Michelangelóból, a kortársból, a két ellentét egymásra csapásakor egy modern, időn és koron felüli költő robban ki. Versei a gyötrődésig őszinték, meztelenek. «Természetes» költészet, peplonok és dekorációk nélkül. A formára, a modorra rámondjuk még — igaz, habozva —, ez ritornell, amaz madrigál, de szívünket rabul ejti az egyszeri felismerés: ez a költő minden időknek szól, a verssorokból igazi szenvedély csap ki, a rímek közt igazi kétségbeesés fuldokol, a költő a mi költőnk, az ideg- és ösztönélet költője és szinte furcsa arra gondolni: a marinisták még csak ezután születnek meg és két évszázad múlva Metastasio lesz a divat. Modern, nagyigényű, naturális költészet a Michelangelóé, bensősége, heve, őszintesége, elméssége megragad, meghódít. Semmi póz, semmi modorosság, semmi engedmény. Nagy költő, igen nagy költő, nem szabadulhatni varázsától.

Rónay György Michelangelo fordítását a formai, tartalmi hűség, az ihletett átélés műve jellemzi. Michelangelo-verseknek michelangeloiak, magyar verseknek magyarok és semmiesetre sem Rónay-versek. Nem lehet egyet-egyet kiemelve dicsérni, a kötet érdemel meg minden elismerést. A roppant munka céltudatosságát, tanulmányait árulja el a fordítások elé írt bevezetés Michelangelóról, a költőről és a versekhez fűzött jegyzetek. A tanulmány formás, hibátlan kis esszé, a jegyzetek olykor egy-egy izgalmas, miniatűr novella. Rónay György a jegyzetekben filológiai hűségre törekszik: írjuk meg hát egyetlen kifogásunkat, Babbitson és Meller Simonon kívül négy verset Hekler Antal is lefordított, Rónay bibliográfiájában erről megfélekedezik. Szellemi életünkben olyan kevés az ilyen szép, tiszta esemény, mint Rónay György fordításkötete. Illő, hogy megbecsüljük, annál is inkább, mert benne nemcsak egy kitűnő magyar fordító foglalja el méltó helyét elődei közt, hanem a magyar közönség számára új költő is születik: Michelangelo.

Thurzó Gábor

«Vendégjáték Bolzanóban.» Márai Sándor regénye. Révai-kiadás.

Az igazi regényhős — s tegyük mingyárt hozzá: a regényremekek hőse — mindig elutazik egy kalandba. Utazik Simplizius Simplizissimus, de utazik Myskin herceg is. Utazik Hans Castorp, és szün-

telenül utazik a kalandba, Yonville-ből Rouen-ba, Madame Bovary. Az igazi regényben nem is történik más, mint utazás. A kalandor, az igazi utazó, minden nagy regényíró képzeletét megkísértette, valahogyan úgy, mintha az élet amatőr vándorai után foglalkozni

kéne egyszer a nagy professzionistával is. Dosztojevskijnek ismerjük játékosát, Gide-nek pénzhamisítóit, Mannak szélhámos Krullját, — most megismerkedtünk Casanovával is, a kalandorral, akinek már «műfaja» — mint Márai mondja — a kaland, az utazás; s mindaz, amivel eddig a regényhős csak úgy mellékesen, maga előtt is tagadva, foglalkozott, nála már egyetlen, bevallott, hangoztatott életforma. Casanova a klasszikus utazó, a javithatatlan szökevény, aki Márai regényének színpadára egyenesen a velencei börtönből érkezik, hogy mint vérbeli, vérdús regényhős, ez egyszer mélyéig vigye végbe műfaját, a kalandot. Azt a műfajt, mely végeredményben Hans Castorpnak épúgy az élet volt, mint Myskin hercegnek, Madame Bovarynak.

Nagyon jól ismerjük e felfedezés — hogy az igazi regényhősök mindig útról toppannak be a regényremek színterére — történetét Márai Sándor műveiben is. Az élet, mint kaland, a regény, mint ennek a kalandnak nem is túlságosan tárgyilagos feljegyzése, — a Márai-mű változatlan ősformája. S mint minden kaland, a Márai-hősök élete is mindig kiszámíthatatlan. Ilyen volt a Zendülőké, Csutoráé, a Féltekenyeké, az Idegen Embereké, s ilyen most Casanováé, aki zaklatott utazás után megérkezik Bolzanóba, karjaiba fut az utolsó kalandnak, néhány nap alatt épúgy végigéli egész életét, mint Hans Castorp végigélte a svájci gyógyhelyen. E napok alatt Casanova több alakban játszik a bolzanói történet színpadán. Nemcsak a mai utazó, aki elébeutazott a kalandnak, hanem a régi gavallér is, szerelmi ügyek hőse, és a holnapri kijáratott koldus. Magában hordja környezetét és önmaga végzetét, s ahogy tegnap és ma, régi szerelem és a régi nek új fellobogása kavargó körü-

lötte, egész élete, — s egyre világosabb, hogy ami egész élete: az egyénisége, — éles fényekben, szinte színpadi lámpák tűzében, megvilágosodik. A bolzanói «vendégjátéknak» nincsenek eseményei, nincs története, a regényszerű fordulatosság époly kevés, mint amennyire felesleges benne. A mese ott vonul, lázsképletként, a kaland állapotának, az élet kalandjának leírása mögött. Az előtérben kaland látszik, az élet egyetlen műfaja, s ez a kaland három ember nagy és végzetes magánügyét mindannyiunk közös végzeteként és nagyságaként mutatja eléln.

Casanova bolzanói vendégjátéka a kaland életműfajának mélyén a szerelem szerepét is feltárja. Mennyi az érzelem, mellyel akár Casanova, a nagy szerelmi kalandor is köteles, hogy tartozzon annak, akit szeret? Mennyi a cselekedet, melyet nemcsak Casanovának, hanem mindenkinek, aki szeret, meg kell kapnia szerelmesétől? Márai, hosszú-hosszú szerelmi litániák, az eksztázis és exhibicionizmus egész traktátusai után sem tudja kielégítően feleltetni Casanovát. Casanova nem ismeri a megelégedést. Válasza egyszer: «kevés», máskor: «sok». De nemcsak ő nem ismerheti a szerelem elégségét, senki sem. Ami elég lenne, az a boldogság, de a kalandban, melynek műfajához az igazi regényremek hőse — és a kevésbé igazi vitális remek, az élet hőse, — oly szorosan tartozik, a boldogság nincs meg. Legfeljebb a bosszú, amiért nincs.

Márai új regényében leszámol a híres Márai-újdonsággal, a szóval, mely kissé megmérgezte legújabb irodalmunkat, a kalanddal. Elmondja természetét, feltárja műhelyitkait, végre közli azt, amit úgys is sejtettünk, hogy a kaland maga az élet. Most új vezérszólamot vet alakuló, burjánzó művébe: a bosszút. A bolzanói vendégjáték

három főszereplője a lebírhataltan kaland, a felfejthetetlen szerelem, a megelhetetlen boldogság után mindjobban a bosszú nemtőivé merevedik. Casanova eleme lassan a bosszú lesz Velence, a hűtlen iránt, s ez a bosszú jobban ellepi érzékeit, mint eddig a szerelmek. Párma grófja, a nagy ellenjátékos, féltékenységet, tehetetlenségét a kalandban a bosszúval mérsékli, a bosszúval, hogy megölje Casanovában a kalandort, az élet hőstét, akivel szemben alulmaradt. Franciska, a bolzanói nő, amikor nem kap kielégítő választ felajánlkozásaira, maga is a bosszút szegi Casanova ellen, otthagyja, kifosztottan és felébresztve benne a bosszuló boldogtalanság lelkiállapotát. Így zárul be a kör, fejeződik be három ember bolzanói találkozás: a kaland, a szerelem hamuja fölött csattognak a bosszú fekete szárnnyai.

A «Vendégjáték Bolzanóban» a kaland, a szerelem, a bosszú, más szóval az élet regénye, az életé, mely, — mint a regény egyhelyt megjegyzi, — a teljesség. Mik Márai ujdonságai e regényben, melyről oly boldogan mondhatjuk végre, hogy remekmű? Mint minden, ami bontatlan, kikezdetetlen regényremek, ez is összegezes. Az olyanira jellemző és néha már egyhangúsággal fenyegető Márai-szólások ismertek, de most csodálatos tűzben, pátosban élednek meg; a figurák szűkösebb kidolgozásban már megjelentek, így legutóbb a kalandor-egyéniségnek regényes vázlatában, az Eszter Hagyatékában. A forma, mely Casanova bolzanói kalandját és Márai szólamait összegezi, kísértetiesen ugyanaz az élet lényeges kérdéség, izgalmaiig kiszélesített tartalmú cercle-beszélgetés, mint Thomas Mann új regénye, a «Lotte Weimarban». Itt sincs semmi regényszerűen mozgalmas, itt is minden a párbeszéd

és a monológ szertartásos-közvetlen, aforisztikus-tiszteletlen formájában jelentkezik, s itt is — egy vendégfogadóban. A modern regény egyik legfontosabb eleme, a sváda, hatalmas iramban viszi a mondanivalót, mossa el az eseményeket, figurákat, díszleteket, de ennek a svádanak ezúttal — nincs ez mindegyik Márai-regényben így! — szenvedelme, hevülete, tüze van. És pátosza, elbűvölő, csodálatos, lenyűgöző pátosza.

Thurzó Gábor

Jékely Zoltán: Új évezred felé. (Cserépfalvi.) — Van elmélet, amely az irodalmi fejlődés útját hatás és visszahatás, akció és reakció szüntelen játékanak látja. Értéke kétes, mint minden dogmáé, amelyet a folyton változó életre kényszerítenek, de annyi igazság mindenesetre van benne, mint más elméletekben.

A magyar líra utolsó harminc éve talán igazolni is látszik: előbb a művészet szolgálatától az élet szolgálatához kanyarodott, most pedig — úgy tűnik —, az élet szolgálatától ismét visszatér a művészet szolgálatához. De «élet» és «művészet» között hol a határ (a szavak nem fődik pontosan a fogalmakat); meddig szolgálja egy költő a közösséget, nemzet vagy emberiség közösségét, és hol kezdődik az «elefántcsonttorony»? Meddig enyém egy szenvedés, egy fájdalom, öröm, vagy akár egy emlék? Mikor kezd rejtelmesen kiáradni egy egész nemzet fölét? Lehet, hogy lesznek, akik a legújabb magyar költők műveit «reakciónak» fogják látni arra az «akcióra», amelyet egy Illyés Gyula, Erdélyi József költésze jelent. Vitatni egyik vagy másik «nemzedék» igazát meddő dolog lenne, és fölösleges is. A mű értékét nem az adja meg, hogy mekkora szociális tett; mint mű álljon helyt magáért, «szellemtörténeti» függelékei nélkül.

Éjszaka van, háromszoros sötét:
első az emberé, nehéz, örök,
a másik az éjszaki féltékét
homályosítja s mindezek fölött:
mely a csillagokon túl hömpölyög.

Jékely Zoltán, e hármás éjszaka vándora, vajjon «kisebb» vagy «híggabb» magyar, mert lírájában nem az elnyomott milliók panaszának, hanem a lidérces éjszakák látomásainak és tűnődéseinek ad hangot? Azok, akik az irodalmat költők szorgalmas és makacs lóversenyének nézik, mindig találnak szempontot a verseny játékszabályaihoz s a «nyak-hosszal győzött» örömeivel játszáknak meg hol ezt, hol azt a költőt. Közben elfelejtik a művet: az egyetlen értelmet. Jékely Zoltán verses-könyve «mű» a szó legjobb, legelőkelőbb értelmében, és kötelezi olvasóját, hogy csak a művet nézze. A «mit»: e gyermekkori emlékekből, utazások élményeiből, állandó haláltudatból szövődő, gőgösen elzárkózó, «csillagtoronyban» élő lírát, — és a «hogyan» e fölületes olvasó előtt fölényesen becsukódó, szépségeit féltve óvó s aztán csak annál megdöbbenőbben föltáró költészetet, sorok és szavak párás mágiáját, jelzők és képek különös, zord káprázatát. Jékely Zoltán versei: nehéz olvasmány, az «agybeli terek végtelenének» egész idegenszerűségével, vállalt egyhangúságával; emlék, álom, való ritka ötvözete, s talán ott a legnagyobb, ahol a legelvontabb, ahol a vers már filozófia, — egy költő hatalmas filozófiája. Költészetek külön világ s ha közösség, rokonság szálait keressük: a magyar Krúdy Gyula és a francia Apollinaire nevére gondolunk. Jékely mágiája azonban más, mint Apollinaire-é: egy fokkal sötétebb, materiálisabb, — magyarabb és erdeélyibb. Az ilyen sorok: «Édes gyermekkorom, mely denevéren — repülsz az űr nagy játszóterein» vagy

a gyönyörű «Nizsinszkihez» utolsó strófája:

Vagy valahol, istentelen magas
ban
az űr csillagkuliszsás színpadán
még mindig élsz s vonulsz
peregve lassan
a többi földi jelentés után?

— egyszerre megdöbbenően lepnek meg Kékely világának egész különösségével és nagyságával. Versei külső formájukban sokszor, legtöbbször egyhangúak, és úgy tűnik: meglepetés nélküliek; egyforma jambusokkal áradnak és a zene virtuóz futamait nem csillantják föl soha. De bent, a sor mélyén van egy-egy mély dobbanás, egy-egy lankadó vagy hirtelen fölcsapó ütem: rejtelmes lüktetéssel kíséri a gondolat, a képek folyását, — monoton zene ez, de ép egyhangúságában ragad el s méltó a «belső végtelenség» programjához, amelyet egy klasszikus Valéry-ideézzel Jékely Zoltán első könyvének homlokára írt.

És végül: versek — emlékek, álmok, látomások — során minden: a művészet vallomása, jelképe, valahogyan úgy, mint — lényegesen más hangszerelésben — Valéry költészetét. Túl azon, ami mint «tartalom» e versekben megtalálható, a versek végeredményben a témákon túl az egyetlen témáról szólnak: a Művészetről. Nem kimondottan, de mindig érezhetően, és a legszebbekben (sok «legszebb» van s címetek kiemelni fölösleges lenne) azzal a nagysággal, amellyel a legszebbek közt is talán legszebb, a *Nizsinszkihez*, vallja és hirdeti, mint Jékely költészetének lényegét is rejtő jelkép:

Az arcodon kövült könnyes-
vigyor,
mit a bolondság művész-keze
vésett;

kifelé bámulsz, de befelé
nézed :
fejed boszorkány-üstjében
mi forr.

Igy fogsz bámulni még ki tudja
meddig,
fordult agyadban az álom-
világ
a fogható valósággal vetekszik
s csontjaidon halál kutyája rág.

Hol vagy, tűnő művészet,
lepketánc?
Utána haltál, mint hű szerető;
vele zuhantál, hosszú rózsalánc
a lyukba, melybe fejfel hullt
be ő . . .

Rónay György

Berlioz élete. Pourtalès új könyve magyarul. (*Athenaeum*-kiadás.)

Guy de Pourtalès Berlioz-könyve — amely most *Lányi* Viktor gondos fordításában kerül a magyar olvasóközönség elé — nem regényesített életrajz, csupán egy regényes élet története. Nincs rajta semmi költött dísz, szépirodalmi sallang vagy képzeletszülte kiegészítő-cicoma. A történelmi háttérbe tárguló életrajzi esszének ahhoz az előkelő, komoly műfajához tartozik, amelyet számunkra különösen Lytton Strackey neve tett emlékezetessé. Pourtalès *Berlioz élete* merőben hiteles, megbízható adatokból épül fel. Egészében maga az újra életrekelített tények valósága, egy kitűnő író világos elrendezésében és művészi megfogalmazásában. Mégis érdekesebb, izgalmasabb és megrendítőbb akárhány hatástkeltő fordulatra kihegyezett, igazi regénynél. Egyrészt, mert hőse a romantikus kor egyik legjellemzőbb, lángeszű képviselője, másrészt, mert szerzője nemcsak kivételes tehetségű ember-ábrázoló, sorok és események hivatott festője,

hanem élesszemű lélek-kutató is, a külszín mélyén lejátszódó „belső kalandok” époly fogékony ismerője, mint finom értelmezője

Hector Berlioz, a legnagyobb francia zeneszerző — akit hazájában mindmáig oly kevéssé méltányoltak —, az egész világ zenetörténetének egyik legcsodálatosabb jelensége. Ahogy arra már Romain Rolland rámutatott, helye ott van a nagyok közül is kiemelkedő, kiválasztott nagyok — Bach, Beethoven, Händel és Mozart — halhatatlan társaságában. Nem befejező, mint Wagner, de új világot nyitó, valóságos zenei Columbus, a mai modern zene alapvető feltételeinek megteremtője. Felszabadító forradalmár, magányos és egyetlen próféta, korát messze megelőző, újító lángelme, aki maga is fogcsikorgató daccal hirdette, hogy az ő ideje 1940 táján teljesedik be. Csoda-e, ha élete félszázadon át kudarcok sorozata volt? Kivált ott-hon, ahol fojtogató közöny vagy ellenséges értetlenség vette körül zenei kinyilatkoztatásait. Csak a „Szent Németország” kószoltatta meg vele a vágyva-vágyott siker mámorító italát, amitől aztán, visszatérve Párizsba, még égetőbb szomjúságot érzett. Mendelssohntól Wagnerig mennyi féltékeny ellenféllel, mennyi alattomos ellenséggel kellett birkóznia állandóan, a Conservatoire hármas bukásától az Akadémia hármas bukásáig, a botránnyabulladt hangversenyektől a *Trójaiak* katasztrófális megcsónkításáig s az elkésett végső diadalig, amelyben már alig telhetett öröme. Valóban: Berlioz a balsors választott gyermeke volt. Mint művész és mint ember egykép szerencsétlen, örök-boldogtalanságra született.

De nem kell itt végigkísérnem szakadékos életútját. Mindnyájan ismerjük, ha máshonnan nem, hát döbbenetes szenvedésekre árulkodó memoárjaiból. Ismerjük fantasz-

tikus szerelmét a szöke angol angol csoda, Henriette Smithson, az ismeretlenül bálványozott „Ophélie” iránt, akiből később szörnyű, iszákos feleség lett, visszaadva kamatostul a kölcsönt a *Symphonie fantastique* művészi bosszúállásáért. Ismerjük a hűtlen Camille Mocket, aki szegény Hectort az öngyilkosság meredélyéig kergette és ismerjük a hamishangú Reciot is, Berlioz második feleségét, akinek szánalmas szerepeltetéséért annyiszor alázza meg magát ez a gögösbüszke művész. Ő, akinek egyszer az ördögi Paganini nyilvánosan csókolt kezét, letérdelve előtte a hangverseny-dobogón s akinek egész elrontott életében talán csak egy, egyetlenegy őszinte és odaadó barátja volt — bár az is igaz, hogy azt Liszt Ferencnek hívták. Kevésbé ismeretes azonban az alkotás helyett robot-krtikákkal vesződő Berlioz életét utolszor bevilágító, késő-alkonyati láng: a tizenkilencesztendőös korban átélt első szerelem cseppet sem komikus, inkább tragikus újra-lobbanása, a hajdani szép Estella iránt. Pourtalès könyvének legmegindítóbb fejezete részletesen számol be erről a patétikus és szimbolikus, sőt bizonyos értelemben „szintetikus szerelemről”, a hatvanegy éves férfi elkínzott szívének „végső vonaglászáról”. A legváratlanabb örültség északfény-ragyogása ez, amelynek szemet- és szívet-fájtató sugarai —

egy hetvenegy éves matróna alakját lebegik körül, a lélek legsejtettebb és legbonyolultabb titkainak foszforeszkálásával. *Faust elkárhozása* (melynek Rákóczi-indulóját Berlioz 1846-ban egy pesti kiskocsmában vetette papírra), a *Romeo és Julia szimfónia* s a *Krisztus gyermekségéről* írott bibliai legenda, ennek a megrázó finálénak ismerete nélkül, *lényegében* szinte alig érthető meg. Ez után következhetett csak el „Faust megváltása”. Ha Pourtalès semmi egyéb új vonást nem adna Berlioz portréjához, munkáját ez az egy *retouche* is felejthetetlen emléküvé tenné. A könyv azonban kezdettől végig az egyéni megfigyelés árnyaló gazdagságáról és eredeti alakító-erejéről tanuskodik. S ami a legkülönösebb: minden szakszerű fejtegetés, esztétikai magyarázat és méltatás nélkül is megéreztetni olvasójával Berlioz művészetének jellegzetes sajátosságát, karakterét és jelentőségét. Amellett Pourtalès sokkal több megértést tanúsít a zseni emberi gyarlóságai iránt, mint Romain Rolland, ami csak növeli feléje forduló rokonszenvünk melegségét. Végül néhány korrajzi részletet kell elismeréssel kiemelnünk (amilyen pl. a júniusi és a februári forradalom színes leírása), amelyekhez méltón csatlakozik a kötet egyik legértékesebb betétje: egy lírai hévvel megfestett, remek kis miniatűr Beethovenről.

Kárpáti Aurél

SZÍNHÁZ

ROMEÓ ÉS JÚLIA

Shakespeare tragédiája új szereposztással és rendezéssel a Nemzeti Színházban.

Kétszázadik előadásának küszöbén tökéletesen új foglatatban került elénk Shakespeare leglíraibb szomorújátéka. A színrevitelét nagy gonddal ellátó Németh Antal igazgató mindenekelőtt ennek a lírának lehető leggazdagabb hatását igyekezett biztosítani, azét az ifjonti szerelemét, mely az egész világot fölgyujtja maga körül, ahogy Ódry Árpád írta: «Attól a pillanattól fogva, hogy Romeó és Júlia a bálban meglátják egymást, az egész város kivont karddal jár». A sok színt sokszor összevonta, nem egyszer át is csoportosította, hogy ennek a szerelemnek sorsa minél töretlenebb vonalon haladjon a könyörtelen vég felé. Szövegül Szász Károly régi fordítása szolgált, némi elkerülhetetlen kozmetikai mütét alá vetve. Örvendetes följegyezni való, hogy a verses szöveget ezúttal szinte kivétel nélkül jól mondták, nemcsak értelmileg helyesen, hanem metrikailag is; ez a tragédia imént emlegetett lírai jellegének megéreztetéséhez valóban mulhatatlanul szükséges, a *hangzás-mágia* itt nem valami díszítő ráadás: maga a lényeg lesz benne nyilvánvalóvá. Gyönyörű színpadi képeket tervezett a felújításhoz ifj. Oláh Gusztáv, ezek nemcsak a technikai megoldás mesterművei, hanem egységes, erős hangulatuk is mintegy velejátszik a ragyogásból a komorság felé sötétülő fordulatokkal. Nagyajtay P. Teréz jelmeztervei ugyanily finom érzékkel simulnak részben az olasz reneszánszhoz, részben a szereplők egyéni ízéhez, helyi és hangulati hatásértékéhez; legfeljebb az állandó gála-fokozatot róhatná talán fel a «valószerűségek» védelme, mi szívesen láttuk, hogy a megjelenítés a mese és az álom tiszta szépségeszménye felé törekszik: Shakespeare világa nem a kor- és környezethűségé, hanem a költészeté. A nagyon tehetséges, fiatal Farkas Ferenc kísérőzenéje szép önmagában is, s még nagyobb erénye, hogy szervesen alkalmazkodik feladatához, nem önmagára, hanem a színpadon történőkre irányítja a hallgatók fogékonyságát.

A szereposztás szinte az utolsó sorban állókig igen körültekintő, s a sok jó egyéni munkát a rendező hozzáértése beszéd- és játéktípus dolgában is szerencsésen egybefogja. A Shakespeare-játszás hagyományos hangnemében kiemelkedő színészi alkotás

Nagy Adorján méltóságteljes fejedelme, Táray előkelő, emberséges érzésű és őszinte fájdalmú Capuletje, Forgács passzívabb, de nem kevésbé közvetlen Montagueja. Lánczy Margit választékos mozgása és finoman árnyalt beszéde is egészen újszerű nyomatékhoz juttatta Júlia anyjának akárhányszor érdektelenné halványuló alakját. Abonyi Géza Lőrinc barátjában is őszinte örömünk telt, valamivel fiatalosabban mozgott, mint elődei, de gyönyörűen peregetek ajkáról a bölcs szentenciák. Az újabb nemzedékből kiemelkedett Rajczy Lajos fanyar és sötét Tybaltja és Ungvári elegáns föllépésű Páris grófja. Ujlaky Benvoliója mintaszzerűen ejti a szót, csak maszkja állt hadilábon a «nagybácsi» életkorával. Helyette Jávor öregítette meg valamelyest Mercutio alakját, nem csupán öszülő halántékával, hanem joviális beszédjével is. A mi érzésünk szerint ez a felvágott nyelvű lovag izgékonyabb teremtés a Jávorénál. Császár Imre, Ódry Árpád egyaránt a nagy Halmi hagyatékát éltette tovább benne. Ez az alak úgy viharzik át a drámán, mint a forgósél, a hetyke, vidám, nyers fiatalság kábulatában. Nem életbölcs, hanem az élet szerelmese, azért is olyan megrendítő a halála. A Dajkával Gobbi Hilda csak félsikerig jutott, nem egészen a maga hibájából. A rendezői húzás szinte kiirtotta ennek a figurának komikai részét (hogy ez apokrif? aligha egészen az). Így azután meglehetősen egyhangúvá fakult.

Utolsónak említem a szerelem himnuszának két vezetőszoalmát, ez most Szelezky Zita meg Szabó Sándor gondjára került. Júlia alakítását első föllépésre nem illik végérvényesen bírálgatni. Szelezky Zitának volt néhány figyelemreméltó pillanata. Az altatópor bevételének jelenetében tragikus magaslaton járt. Egyébként túlságosan a *pastorale* hangnemében tartotta az alakot. Visszagondolunk színiiskolai vizsgaszerepeire (a *Hat szerep*-ben vagy az *Ahol tilos a szerelem*-ben) — mennyivel több volt azokban a belső drámaiság! Ez a bájos és grációzus fiatal művésznő mintha a filmigényeket sínylené, újabban még az angyalt is megcukrozza. Pedig Júlia nem Gül Baba leánya, hanem Capuleté, és — ez a legfontosabb — Shakespeare teremtménye...

Szabó Sándortól legutóbb jó Laertest láttunk *Hamlet*-ben. Romeóhoz mindenesetre több líra kívántatik, s benne épp ez a legfogyatékosabb. Az áradó helyeken egészen konvenciókban rekedt el. Fiatalos heveskedése meggyőzőbb volt, itt mozgása is felszabadult az üres tenoristáskodások alól. A kriptajelenetben volt néhány mélyről felszakadó hangja — akárcsak Laertesének Ophelia örültségi jelenetében. Valószínű, hogy jó színészé fejlődik, kevésbé valószínű, hogy valaha is igazán jó Romeóvá.

Férfiszerelem. *Keresztessy Mária vígjátéka a Belvárosi Színházban.*

Új író, akit eddig színpadi alakításából ismertünk és becsültünk. Most is ott van az együttesben, de ezúttal nemcsak egy alakért vállalja a felelősséget, hanem kartársaiért is, nem játéukért, hanem feladatukért. Egyetlen, amit ad, lélektanában akárhányszor botladozó, de tagadhatatlan, hogy ismeri a színpadi hatásértékeket, s azokban az alakjaiban, kik tüzetesebb megfigyelésének körébe esnek, jó, színes és élő jellemzést is tud adni. Ezek az alakok a darab második felvonásában jutnak szóhoz, innen van, hogy ez a szakasz magasan fölébe nő az elindító s a kibontakozáshoz vezető jelenetek sorának. A második felvonás hozza elénk a színész-vetélytársnak alakját, valami megkapó, kiábrándult líraisággal, amiből színész-szereplőjú darabokban eddig is nem egyszer hallottunk ugyan egy-egy akkordot, de csak ritkán ilyen tisztán fölzendülő dallamot. Ez itt a lényeg, nem a vígjáték címében emlegetett «férfiszerelem», melyet ha nőirők vesznek tollukra, jobbra bizony csak — mint ezúttal is — a szomszédba-kacsintgatásnak s azután némi fanyar tapasztalatok árán a «tékozló fiú» megterésének eléggé mindennapi esete kerül elénk.

Szeretreméltó buzgósággal állt a színház gárdája a kartárs-szerző mellé. Mezey Mária színész-nőrajza messze kimagaslik az előadásból. A bírálat szinte a fölfedezés örömeivel köszöntötte ennek az érdekes egyéniségű művésznőnek meglepő «szívhangjait». Mi visszaemlékezünk legelső szerepére, melyben láttuk (évekkel ezelőtt, a Kamarszínházban, Török Sándor *Bankett a két szarvasban* c. drámájában) s inkább úgy gondoljuk: a különlegességévé kikürtölt *vamp*-szakmából most csak visszatalált ezekhez a hangokhoz, felülemelkedve a szín-

házi politikának lélektelen specializáló irányzatán. Önmagának nem igen hálás feladatot juttatott a szerző s azonfelül hangsúlyosabb színészi egyéniségéhez nem is egészen talál ez a passzív szenvedés. A középső felvonás kitűnő epizódjaiban a nagyon jellegzetes, őszinte kedélyű Simon Marcsának volt örvendetes sikere, s mellette is feltűnt egy merőben ismeretlen nevű kezdőnek, Sikhegyi Ilonának elragadó humora. Danis Jenő látta el a rendezés feladatát nagy avatottsággal.

Angoramaeska. *Szilágyi László komédiája Eisemann Mihály zenéjével a Vigszínházban.*

Dramai kritikusknak lehet-e sok keresnivalója ezen a területen, melyre a Vigszínház is csak mintegy elvei fenntartásával lép hébe-korba, s akkor is úgy, hogy nem egészen erre hivatott együttesét az operett tájairól egészíti ki mondhatnám «korlátolt felelősségű társaság»-gá? Szerényen érjük be tehát annak megállapításával, hogy a szövegíró nem minden tanulékonyság nélkül járt iskolába azokhoz a francia bohózatírókhoz, akikből a Vigszínház szinte évtizedekig táplálkozott. Amit ehhez hozzáfűzhetünk, legfeljebb annyi, hogy hazai konyhán a francia recept rendszerint egy kissé vaskosabbra sikerül, a pikáns mártás úgy összeáll, mint a jófajta vidéki malackocsonya.

Mi úgy érezzük: a zene ezúttal kedvesebb, szellemesebb ötletekkel szolgál, mint a szöveg, s ha netán magyarul nem értő látogatója is akad a nézőtérnek, a graciózus muzsika alapján alighanem jobb érdemjegyet ír be osztálykönyvébe.

Az előadás legjobb érdemjegyeit — ez igen érthető — a vendégek vívják ki, az operettjátzás kipróbált erősségei: Fejes Teri, Rátkai Márton, Feleky Kamill. Már Lázár Mária valamelyest megsínyli az érdemesebb alakitanivaló hiányát,

Ajtay pedig jóval tömörebb az operetthonviváni kívánalmaknál.

Ha maga a vállalkozás egészében nem is: a rendezés, kiállítás valóban vígszínházi. Neógrády Miklós diszletei pedig látványos voltak: túl a könnyed, játékos stílusnak is elsőrangú hatás eszközei.

Rabagas. *Sardou komédiája a Nemzeti Színházban.*

Sedan és a párizsi kommun után írta Sardou ezt a politikai szatírárt minden idők hordó-politikusai ellen. Párizsban szánta, de a légkör ott még akkor is túlságosan puskaporos volt, semhogy egységes közhangulat fogadhatta volna mondanivalóját, lett is a bemutatóból olyan botrány, hogy állami beavatkozást vont maga után.

A mi Nemzeti Színházunk egy év mulva állt elő vele, de itt meg a kiengedés utáni demokrata irányzat érzékenykedett, s habár Sardou gúnyolódásának éle nem fordul is egyoldalúan «Caliban királysága» ellen, a közönség s utána a sajtó is «időszerűtlen»-nek minősítette színrehozatalát. Nem sokszor játszották, s noha két évtized mulva megint elővették, összesen sem ért meg többet tíz előadásnál.

Mostani felújítása nagyon érdekelte a közönséget, még pedig épp azzal, ami belőle politikai torzkép. Sardou a színpad legnagyobb nyelve-asztalos, mint mindig, itt is társadalmi, szerelmi bonyodalmakat ragaszt össze a csípős szatírával. Ezek már egykorulag sem kötötték le túlságosan a közönség figyelmét, maig még jobban meghervadtak. De az «érvényesülés» örök komédiája annál időállóbbnak bizonyult, nem nagy dicsőségére annak a hét évtizednyi időnek, amelyet íme ilyen sikeresen megállt: mindegy, hogy akiket annak idején politikai pétroleuröknek hívtak, ma netalán élharcos névre hallgatnak is, a —

hordó, úgy látszik, változatlanul ugyanaz.

A régebbi francia darabok egytől-egyig a színpadi dialektika mesterművei, ilyen ez is. Eggyel több ok, hogy örömmel lássuk őket, viszont a színpadon, az ilyesmi mindig kemény próbája az együttes «társalgás»-beli képességének, vajjon méltó-e még színjátszásunk régi nagy hagyományaihoz. A nagyon rátermett rendező, Both Béla is erre fordította fő igyekezetét, s hála kitűnő közreműködőinek, makulátlan sikerrel. A pálmá három ragyogó tehetségre. Lehotay Rabagasa a tudás, fantázia s mindenekfölött a kifejező eszközök tökéletes készségével teremtett a színpadra olyan karikatúrát, mely a hitványságoknak valóban moliéri gyökereiig hatol alá. Makay Margitnak jutott Prielle Kornélia egykori szerepe, a «franciás» stílus legnagyobb művészeé, s megrajzolta úgy, hogy a nagy elődtől Lánczy Ilkán, Váradi Arankán át vezető láncolatban amazokkal egyenlő magaslatra emelkedett. Uray az uralkodóherceg finom figuráját a mozgásnak és beszédnek utólérhetetlenül könnyed eleganciájával tette emlékezetessé. A többiek együttesükkel érdemelnek együttes elismerést. Hankiss János pompás új fordításával és Horváth János kitűnő színpadképeivel egyetemben.

Ki a harmadik? *Begovics Milán színműve a Nemzeti Kamaraszínházban.*

Kétórás dialógus során gyöttri egymást két boldogságra érdemes ember, s a végén gyilkosság esik azért a harmadikért, aki — nincs. Féltékenységi dráma, beleágyazva a háborús légkörben, az emberi élet elposványosulásában vészthozó tenyészetre megfogant gondolkodásbeli és érzelmi hínárosba. A nyolcesztendei orosz fogságból hazatért férj a külszin és gonosz véletlenek bujtogatására mániákusan gyűjtő-

geti a bizonyítékokat, hogy lerombolja velük mindazt, aminek ígérete nyolc éven át éltette. Az asszony ártatlan, de mire erről a férj kétségbevonhatatlanul megbizonyosodik, őbenne lázad fel a minden durvasággal dacoló, de a férfi érzéki egyoldalúságának megalázó voltát elviselni nem bíró önérzet, s revolverével csak mintegy végrehajtja azt a halálos ítéletet, melyet a boldogtalan ember mintegy önmagára szabott ki. Ki itt a »harmadik»? Semmi esetre sem holmi szerelmi vetélytárs. Annál inkább az egyéni boldogságok véres vetélytársa: az emberiség háborús örülete.

A horvát drámaíró, akárcsak Verneuil a *Duóban*, két szereplőre szorítkozik, de még francia kartársának rejtélyeskedő mozzanatairól is lemond, beéri a lélektan területével. Becsülnivaló az elmélyedése és komolysága, és figyelmet érdemel technikai biztossága. Maga is színész, jelenleg igazgatója is a zágárai színháznak. Csoda-e, ha szerepei — kivált mivel csak kettővel dolgozik — színészileg rendkívül gazdagok.

Ilyenkor, amikor a feladatok vállalása szinte önkénytelenül is a *bravúr* felé csábít, az igazi siker azon fordul meg, mit ad a művész a bravúron túl a — lelkéből.

A mi bemutatónk két résztvevője tékozlóan állt helyt ezért a kívánalomért. Kiss Ferenc megtisztult, mély művészettel vette fel magába ezt az emberi sorsot: minden gesztusához, minden szavához vagy éppen félszavához hozzáéreztetve a gyötrelmek nyolc esztendejét, s hozzáéreztetve az ősi alapréteget is: valami őszinte, szinte gyermeki kedvességet, melegséget esendő gyámoltalanságot. Büszke lehet erre a szerepére, büszke a színház is erre az alakításra. Tőkés Anna is megint megmutatta kiváltságos drámai erejét, a kezdet némi tétovázása után főleg a színmű második részében a lélek sötét mélyeit tárta föl ritka meggyőző erővel. Táray Ferenc nemes, minden teatralitástól mentes rendezői munkája komoly érték. Orbók Attila fordítása helyenkint vértelenül »irodalmi«.

Rédey Tivadar

Z E N E

A MANON FELÚJÍTÁSA

Puccini «Manon Lescaut» c. operájának felújítása igazi nyeresége Operaházunk műsorának. Ha már valami jelentősebb bemutatóra hiába vártunk az idén, ezzel a művel legalább teljesebb lett a nálunk olyan páratlan népszerűsége emelkedett Puccini-operák listája.

A Manon a fiatal maestro első világhírű műve volt ugyanakkor, mikor Massenet, az 1900 körüli évek legünnepeltebb francia operaszerzője, röviddel ezelőtt ugyanezzel a témával aratja legnagyobb színpadi sikerét. De ha meghallgatjuk Puccini Manonjának szinte egy melódia-vulkánhoz hasonló, fiatal lendülettel duzzadó muzsikáját, megértjük, hogy alkotóját egyáltalán nem aggasztotta francia kollégája előzetes sikere. A női szívek nagy ismerője olyan kedve szerint való szöveget kaphatott Prévost abbé regényhősnőjében, hogy biztos lehetett zenei ábrázolásának sikerében. Az a törekvése azonban, hogy Massenet szövegétől lényegesen eltérjen, nem vált művének előnyére. Puccini szövegé-

ben ugyanis az eredeti regényfigura pillangószerű könnyedsége, szinte felelőtlen romlottsága, játékos szeszélyessége éppen úgy nem tudott érvényrejutni, mint a csak akaratlanul hűtlen, De Grioux-t őszintén szerető, balsorsában mélyen szenvedő Manon jellemképe. Az első felvonás együgyű kis Manonja után mindjárt a nagystílű, kacér, unatkozó, fényben, gazdagságban dúskáló rokokó-dáma áll előttünk, akinek még a meneküléskor is az a fő gondja, hogy ebből a hiú csillogásból, legalább az ékszerekből magával vigyen valamit. Ezért későbbi balsorsa sem tudna meghatni Puccini megvesztegetően szép zenéje nélkül. De hiszen éppen ebben rejlik az operaszerző nagy ereje: az emberi vágyak, örömpök és szenvedések zenévé való átlényegülésével, az örök «Vox humana» életteljes kifejezésével közelhozni szívünkhöz a dráma hőseit és hősnőit. Ez a zene nem Massenet, a francia művész történetmű, hamisítatlan rokokó világa, a külsőségekben ragyogó, de belül sivár lélek, az élvhajhászó courtisanok, szerencselovagok, abbék, komédiások ábrázolása. Massenet a francia könnyedség és esprit, Puccini a szív művésze. Rokokó világát valami sajátos melegség hatja át. Ott él ez a melegség az I. felvonás májusi frissességgel felhangzó dallamaiban, De Grioux bájos madrigáljában — amely ezüstös gráciával és derűvel hangzik fel újra a felvonást záró diák-kórusban —, a Manon fellépését kísérő pastorelle-ban. Ebbe a derűs világba mégcsak távolról szólnak bele a sötétebb hangok; így az egész felvonás zenei felépítése — szemben a későbbi Puccini-művek nyugtalan, erősen rapszodikus jellegével — meglepően egyéges.

A II. felvonás első része ugyancsak még ennek a Puccini-ízű rokokó stílusnak a jegyében hódít. A kis kamarakórus madrigáljának, a Menuette-jelenetnek gondtalan, felszínes harmóniája, könnyed szentimentalizmusa, a táncos gesztusok csak annál teljesebbé teszik a következő jelenet nagy ellentétét. Manon és De Grioux duett-jében a mindent elsőprő szenvedély tornyozza mindig magasabbra az ökonómiát nem ismerő gazdagsággal ömlő melódikus áradatot, amely a szerelmesek egymásratalálásában, mint egy himnus, unisonóban olvad össze. — Ezután a felvonás után következne az a gyönyörű közjáték, amit nálunk az utolsó kép előtt játszott a zenekar. Pedig ennek a tiszta hangszeres résznek itt külön hivatása van. Mintegy válaszfal a két világ között. A játékos, derűs rokokó világ letűnt, elnémult, s helyét az emberi szenvedés, lelki-testi gyötrellem sötét hangja foglalja el. A búskomor bevezetés könnyektől ittas melódiái már a tragikus véget éreztetik, de ezután annál teljesebb erővel bontakozik ki a szerelmi motívum igazi romantikus érzelmi extázisa. Puccini sohasem jutott ennyire a Tristán büvkörébe, mint itt, mikor a téma szekvenciaszerűen emelkedő, lázas előretörésben a lélek fájdalmas feszültségét hatalmas csúspontra emeli. De Puccininál ezek a

feszítő erők kisebb hullámúak, hamarább ellanyhulnak, letörnek, így nem tudják elérni a wagneri sóvárgásnak szinte a végtelenbe való kiterjeszkedését. — A III. felvonásban különösen szép a hatalmas együttes. Nagyszerű összefogó erő olvasztja itt egybe a számkivetett, védtelen nyomorultak panaszatát, a bámészkodó tömeg megjegyzéseit, az egymástól elszakadni nem tudó szerelmesek szivettépő keservét, amely reménytelenségében már alig tud melódiává alakulni. — Az utolsó kép, Manon haldoklása, szinte könyörtelen a maga enyhülést, felemelkedést nem nyújtó sötétségében és vigasztalanságában. Ezt a jelenetet is Puccini zenéje teszi elviselhetővé. De ez a zene itt is csak a föld zenéje, amely csak az emberről tud s visszariad a sír sötétségétől. Ez a nagy fájdalom az Élet mulandósága felett sugallja a partitúra legmeghatóbb oldalait: a zenekar mozdulatlanul megtapadó, különös hangzású sötét szólamait, a «Bohéme»-ben Mimi utolérhetetlen szépségű haldokló jelenetének előhírnökeit. A szerelmes lélek, a zeneköltő búcsúja ez kedves hősnőjétől. Mégegyszer felcsendül Manon táncos Menuettjének pár taktusa, egy utolsó sugár a régi ragyogásból, azután egy kis eltévedt madár utolsó fáradt szárnycsapása, a végső szavak kihangzása: «Ma l'amor mio non muor...».

A főszerepeket mind kitűnő művészek alakították. *Pataky Kálmán* olvadó tenórja, nagyszerű énekkultúrája és világos szövegkiejtése pótolják az eredeti olasz nyelvnek azt a különös zamátját, előkelő hajlékonyságát, amelyet a legkitűnőbb magyar fordítással sem lehet visszaadni. — *Walter Rózsina*k egypár nagyon szépen megjátszott jelenete tűnt fel. *Losonczy*, *Lescout*, *Maleczky*, *Géronte*, *Sárdy Edmond* szerepében kitűnő kabinetalakítást nyújtottak.

Az új rendezésnek és díszletezésnek — *Nádasdy Kálmán* és *Oláh Gusztáv* műve — nagyrésze volt a felújítás sikerében. Az első kép tavaszi üdesége és mozgalmassága, de főképp a II. felvonás színterének fehér alaptónusban tartott finom rokokó színei és derűs pompája, mozgásritmusának gráciája *Boucher* képeire emlékeztetnek. Ezután a deportáló jelenet komor, egy-egy fényfolttal megvilágított sötétsége szinte megdöbbenő hatást vált ki. Az utolsó kép dermesztő sivársága a vigasztalan lelki kép tökéletes természeti kivetítése.

A zenekar *Failoni* mesteri vezényletével színesen és dúsan hangzott.

* * *

A *Zeneművészeti Főiskola* ének- és zenekara idei hangversenyén is olyan nagyszabású teljesítményt mutatott fel, amelyet méltán tekinthetünk az évad kimagasló zenei eseményének. *Haydn* utolsó alkotó éveinek egyik legszebb gyümölcsét, «Az Évszakok» c. oratóriumát hallottuk meglepően érett előadásban. Az öreg *Haydn* hitvallása él ebben a műben. Hitvallása az emberről, a világról,

a természetről. A 140 évvel ezelőtt bemutatott mű még ma is elragad frissességével, közvetlenségével, mély emberiségével, pompás változatosságával. S mennyi népies elem vegyül már ebbe a légkörbe! Mintha csak Bécs környékének falusi idylljei, az osztrák földműves élete elevenednék meg Haydn muzsikájában. Már a korai romantika ébredszik a természeti képek, mint a napfelkelte, a téli köd zenei ábrázolásában, a sötétebb színek művészi alkalmazásában. Ilyenmódon, a mulandóságra emlékeztető téli kép komorsága mellett, még jobban érvényre jut Haydn humorának ragyogása. A 18. század zenéjének egyik főstílusjegye, a természet utánzása, Haydn hangfestő törekvéseiben is feltűnik. De mennyi mérséklettel és művészettel alkalmazza pl. a vadászat, a békabrekegés, a mozdulatlanág s egyéb racionális, leíró részek ábrázolásában a hangutánzó, hangfestő elemeket. — A három szóló — szoprán, tenor, basszus — és a nagyszerű kórusok olyan kifoghatatlan változatosságban követik egymást, hogy alig érezzük egyes részek hosszadalmasságát.

Ismét behizonyosodott, hogy mennyi minden függ a lelkes, jó vezetőtől. *Ádám Jenő* tanár úgy fellendítette a Főiskola vokális kultúrájának művészi színvonalát, hogy ez már jóval túlhaladja a hangszerjátékosok teljesítményét. Ezért is indokolt volna, hogy a jövőben tiszta vokális művek előadása is szerepelne a Főiskola hangversenyeinek műsorán.

Prahács Margit

F I L M

Irodalmi törekvések, — filmi törekvések.

Az elmúlt hónap legművészbib filmeseményének a *Hulló csillagokat* tartják. Ez a francia film, Julien Duvivier rendezése, valóban eseményszámba menő művészi alkotás, de abba a furesza helyzetbe hozza a róla megemlékezőt, hogy filmkritika cím alatt tulajdonképpen szindarab-bírálatot kell adnia. Duvivier-t az egyszer már megszerzett velencei kitüntetés úgylátszik végképen hibás irányba fordította; vagy az ő nevének művészi fedezete s ennek a filmnek nemes irodalmisága hatott annyira a zsűrire, hogy megfélekedtek arról: tulajdonképpen a filmszerűség szempontjait kellene figyelembe venniök, ennek az új művészetnek igazabb és nemesebb útjait megmutató filmet kiválasztaniok, — de mindenképpen és elsősorban a *filmet* nézniök, ha már ebből a célból gyűltek össze. Érdekes Duvivier felfogását követni három egymásutánkötetkező nagy filmjében. A Spanyol légió gazdag és színes világot vetített elénk, anélkül, hogy jelenetei összezsúfolódtak volna; a képek és a ritmus együttes hatására épültek föl ezek a jelenetek

s amellett komoly és szép tartalmi egységük is volt. A Táncrendben már az irodalmi elemek jutottak előtérbe, de egyes képek, mint a tóparti jelenetsor is, a legtisztábban filmszerű hatásra törekedtek. A Hulló csillagokban igazabb és nemesebb tartalmat akart adni a rendező és úgy látszik, ezt csak a színpadszerű jelenetekkel tudta elképzelni, a filmszerűség rovására. Az az érzésünk, hogy Duvivier felfogása szerint igazi és mélyebb nemességet: ember-ábrázolást a filmen csak irodalmi, színpadi elemekkel lehet adni. Igaza lehet ebben, — s ez éppen a film tragédiája; de aki rendező a filmre esküdött fel, még a bukás kockázatát is árán is ki kellene tartania mellette, hogy a film adottságain belül kísérelje meg az embernek mélyebb és igazabb ábrázolását.

Három nagy színész szinte tökéletes alakítását adja a *Hulló csillagok*. Louis Jouvet az őszhajú vivőr alakjában talán a legnehezebb feladatot oldja meg; olyan színészt játszik, aki az életben nem kevésbé — és nem is kevésbé tudatosan — színész, mint a deszkákon; aki, amikor ölel és csókol, akkor is egy örök színjátékra figyel. Nem rokonszenves az alak, akit megszemélyesít, de megnyilatkozásainak annyira tökéletes őszinteséggel önmagát átengedő ember, hogy feltétlenül elfogadjuk és helyeseljük a jogát mindahhoz, amit tesz. Michel Simon csúnyaarcú, furcsa figura, örök gyermek és örök rajongó, könnyezni lehetne minden tréfáján, elesettségén. Külön érdeme még, hogy el tudta kerülni a modorosságot, amire különben a szerepe számtalan csapdát nyujt. Victor Francen, hogy levetette a flottaparancsnoki egyenruhát, mentesen minden külső dekorációtól, zárkózott és szomorúan igaz férfi alakját formálja elénk; ennyire tiszta művésznek még seholsem láttuk. A férfiúi bánat, ami a tisztí egyenruhában valami hamis romantikával lengi körül alakját, itt mélyen és a teljes őszinteséggel emberi. Mélységesen emberiek a beszélgetések is, mindegyik párbeszéd megdöbbenő élességgel életre villant rá. A mellékszereplők, — még akire egy pillanatig irányul is a reflektor — valamennyien tanulmányra érdemes arcok, kiteljesült jellemek. Az arcok fotografálása és a premierplan-ok művésziek, egészen egyszerű eszközökkel, fényekkel, amelyek finoman hangsúlytalanok, árnyékokkal, amelyek mégsem homálybanmaradók; az arc karakterének kifejezésére törekszenek. Három jelenete van a filmnek, amely a filmi és a drámai elemeket tiszta teljességgel összhangba hozta: a színészotthon lakóinak éjszakai lázadásánál, kijózanodásánál és döbbent megbánásánál a hangulati, belső hullámmásznak és a felgyűrődő, elsimuló képek ritmusának egyezése; az esküvőnél, a szertartás alatt a némaságukkal beszédes arcok, fejek be-

mutatása; s az utolsó, temetői jelenet a nyirkos-fekete földdel, az elmúlást érzékeltető ölmos, párás őszi hangulattal. Egészben véve a Hulló csillagok feltétlenül értékes, komoly és mélységesen művészi dráma-alkotás, amely a fényképezés elemeit a legfinomabban tudja magábaolvasztani, s a film technikai eszközeit a legtökéletesebben alkalmazni.

A *Napoleon házassága* csupa ellentmondást vált ki belőlünk. Nem lenne túlzás Pierre Blanchar-ra azt mondani, hogy nálánál hitelesebb Napoleonnal filmen, vagy színpadon aligha találkozhatunk; — ha a rendezés és a szöveg engedte volna, hogy mindig hű maradjon felfogásához. De amikor előre bekonferáltatják vele az egész egyiptomi hadjáratot és annak kimenetelét; amikor együgyűen szentimentális dialógusokat kell váltania Josephine-el; — az ilyen jeleneteket, bármilyen tökéletes is a színészi alakítás, kisebb derűtséggel vagy megbotránkozással kell fogadnunk. Az a sokat emlegetett éjszakai jelenet pedig, amelyet Josephine kutyája megzavar, egyenesen ízléstelen. Igen nagy kár, hogy ilyen jelenetek vannak a filmben, mert Pierre Blanchar a fiatal Napoleon suta darabosságát, ifjúi szertelenségében is őszinteségét, egészen nagyvonalú és tökéletes művészettel állítja elénk. Ruth Chatterton az elképzelhető legtökéletesebb Josephine, de mégsem vagyunk teljesen kibékülve vele. Nagyszerű színésznő, a film első felében annyira kacér, szeszélyes és számító, hogy a film végén csak neki, a színésznőnek hisszük el az alak megneemesülését, de semmiesetre sem Josephine-nek, akinek jellemét az első részben annyira kacérnak játszotta, hogy ebből a jellemből egyáltalán nem következhetett igazi nemesség. Van a filmnek egyetlen olyan jelenete, amelyhez nemességben, gyöngédségben és jellemző erőben hasonlíthatót egyáltalán nem láttunk még. Tulajdon egyetlen kép az egész; amikor Napoleon kézenfogva bevezeti kisfiát Josephine-hez. Ennek a jelenetnek keserű szépsége annyira tiszta és annyira eleven erővel fájdul belénk, hogy emlékezni fogunk rá nagyon sokáig.

Vannak amerikai filmek, amelyek mulattatásra törekcszenek ugyan, de egy cseppet sem kell elgondolkoznunk rajtuk, azonnal megfognak komoly tartalmukkal, nem mindennapi mondanivalójukkal. A *Floridai kaland* mondanivalója egyáltalán nem felszínes, de nincs is aláhúzva vagy kidomborítva sehol sem. Mulattató, de nem mulatságos film ez. Minden jelenete mögött egy régi és egy új társadalmi felfogás szembeállítását érezzük. A régi társadalom, a pénzhajszolás, a business és a felületes nagyvilági élet, amelyben tartalmat és célt a maiak már nem találnak; elfordulnak ettől a

felszínes élettől és emberi értékeket keresnek helyette. Nem vígjáték ez a nagyszerű tempójú film, amelyben napok alatt történik, hogy a milliomoslány házasságot köt a cowboy-al, s a milliomos elfordul a hatalom hajszolásától, emberi utakra tér. Erőltetettséget találunk a történetben, de valószínűtlenséget sehol. Gary Cooper, mint a Mr. Deeds-ben, most is a bajbajutott lányon segít, és társadalmi hibákra, fonákságokra mutat rá. A legmegdöbbenetibben mély jelentőségű dolgokat is oly elragadóan, könnyed bájjal tudja közölni velünk, hogy egy percig sem jut eszünkbe a színészt keresni a vásznon, aki egy szerepet alakít. Igazán mély mondani-
valókban gazdag jelenetek egész sorát találhatjuk a filmben. Amikor a lány elindul az autóbusszal s az autóbusz ablakán át Gary Cooper-nek lassan egész alakjában megjelenő és távolodó képe látszik; ez a jelenet tisztán képiességével annyira megérez-teti az elválás hangulatát, hogy a búcsú fájdalmát valamennyien érezzük. Tökéletesen filmszerű jellemzés a bohémságában is bölcs nagybácsié. Amint megismerjük a könyvtárban, másodperceken belül tisztában vagyunk az egész jellemmel. (Bár akadna magyar rendező, aki iskolapéldának használná és lemásolná legalább az ilyen jeleneteket.) A nagyvilági élet állandó zajos és üres elfoglalt-ságát a zürzavaros játékkaszinó képei, a lány gyors elutazását ebből a környezetből az autó és repülőgép, majd rögtön utána a lány napjainak a fürdőhelyen egyhangú ritmusát a kártyavárak érzékeltetik. Nagyon szépek a hajójelenet képei, a fiú és a lány, mindegyik a másik kabinja előtt várakozik. Gary Cooper-nek gyöngéd finomságú jelenete, amikor neveti a lányt, aki megbotlott a hajón és elesett, a lány lábával megtaszítja, s ő a cowboy, ettől a neki csak «gyöngéd» érintéstől azonnal kész rá, hogy elterüljön. Azalatt a félmásodpercenyi idő alatt, amíg ingadozik, hogy lezuhan-jon-e a lány mellé, dől el benne minden; hogy kibéküljön-e a lánnyal, s hogy önként, a maga akaratából beléesik-e annak csapdájába. Gary Cooper szinte primitíven egyszerű eszközökkel dolgozik, mindent kifejez, belülről él az arca, kevesebb erőfeszítéssel, mint Jouvét, kevesebb megmunkálással, nem annyira aláhúzott művészi tudattal, de melegebben, nem csodálatunkhoz, elismerésünkhöz, hanem szívünkhöz szól. Ahogy a gerendákból összeácsolt, épülő házban megjártssza, hogy kész, berendezett lakásban van; kisfiús ártatlansággal mesét játszik az otthonról. Ez az ártatlansága kényszeríti szájatató barátait, hogy a nemlétező poharakat elfogad-ják tőle, hogy a nemlétező székekre ráüljenek, hogy elfogadják a mesét és a játékot ettől a szinte magasztos révülettől. Merle Oberon érzékeny, finom és meleg játéku színésznő; sekélyessé és felszínessé;

hiteltelenné alakította volna mindenki a milliomoslányt, akiből hiányzik ez a melegség és érzékenység.

Charles Laughton-ról kell még megemlékeznünk, aki a *Fekete éjszaká*-ban hatalmas és döbbenetesen erőteljes emberábrázolást nyújt. Ezt a filmet egyedül miatta érdemes megnézni, bár maga a film sem rosszabb az egyéb sötétromantikájú és izgalomratörekvő kalandor-, kalóztörténeteknél. Az élmény, amit a film ad, csöppet sem elhithető erejű, csöppet sem látjuk valószínűnek, ami a filmben történik. Önkénytelenül is viszonyítani kell a cselekményt s a többi szereplőket Laughton ábrázolásához s ebben a viszonyításban a néző érzi becsapottnak magát. Amit Laughton csinál, mindaz hiteles: színészi játékával valóságosnak mutatja magát teljesértékű emberi mivoltában; gonoszságában és örülségében is: — elevenen. Őmelette és őhözámérve kevésnek és sutának mutatkozik a film minden szereplője és minden cselekménye; Laughton megrázó szuggesztivitásához nem találtak méltó partnereket és méltó történetet. Filmszerűség szempontjából kiemelhetjük a komor és viharos tenger jeleneteit, a sötét képek között élesen felvillanó fényesíkok összhangját a történet felvillanó drámaiságával; mindez a némafilm módszereire emlékeztető igen hatásos eszköz.

Soós László

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

KIÁLLÍTÁSOK

A tavaszi kiállítások során a Nemzeti Szalónban ismét bemutatkozott az *Új Művészek Egyesülete*. Annak közel tizenöt éve, hogy fiatal tehetségekből ez a művészcsoporthoz megalakult s tagadhatatlan, hogy az eltelt idő alatt némely tagja vesztett reménytkeltő lendületéből. Másoknál viszont az évek érlelődést hoztak és a lassanként szürkülő halántékú alapítókhoz új fiatalok jöttek. Az ok tehát ma is meg van rá, hogy a modern magyar művészet e frontszakaszának tagjait érdeklődve figyeljük, rokonszenvvel nézzük a kitartást, amellyel a síma sikerek útjának semmiesetre sem nevezhető útjukat járják.

A nagyterem főfalán három *Vaszary*-szinpoéma jelezte az UME emlékezését arra a mesterre, aki egykori díszelnőke és szellemi címerpajzsa volt. A kiállítás meglepő formájú jelentkezést nem mutatott ugyan, de komolytalant sem. Az idők tudvalévően olyanok, hogy már az is említést érdemel, ha az «új művészek» tartják

elért szintjüket. A legnyugtalanabb stíluskeresőnek, de mindig a tehetségbiztató kézjegyével *Barzó* Endre mutatkozott. A nyerserejű, masszív formai leegyszerűsítésekkel dolgozó *Friml* Géza szintén egyike azoknak, akiknek képeire a mai életérzés fanyar, komor lecsapódással íródik, amin azonban csak az csodálkozhat, aki tényleg elefántcsonttoronyban él. Teljes ellentéte világosságával, impresszionista természetű s könnyedsége mellett is tömör vízfestékestílusával *Elekffy Kirchner* Jenő. *Miháltz* Pál elmélyedő színességről, *Klie* Zoltán álmoképszerű, bizarr valóságlátásról tanuskodó festményei, az «újnaturalista» *Antal* József, *Frank* Frigyes, *Göllner* Miklós, *Újváry* Béla munkái voltak még a kiállítás számottevő darabjai. *Domanovszky* Endre szőnyegei finoman dekoratívek. Meglepően jó anyaggal szerepeltek a csoport szobrászai. Elsősorban a tehetség faji ízével ható *Kocsis* András és *Andrássy Kurta* János, de *Erdey* Dezső, *Eösz*e András, *Halmágyi* István, *Ungváry* Sándor művein ugyancsak figyelemreméltó a szobrászi artisztikum.

A Múcsarnok *tavaszi tárlata* bizonyos értelemben eltért azoktól a kiállításoktól, amelyek ezen a címen az elmúlt évek során rendületlenül következetességgel ismétlődtek. Az eltérés egyaránt előnyére vált a művészi érdekeknek, a képek és szobrok felé komoly érdeklődéssel forduló közönségnek a magának a rendező Képzőművészeti Társulatnak. A kiállítás mennyiségi szempontból most is a monstre-tárlat formáját követte ugyan, a katalógusban több mint háromszáz név sorakozott. Összetételét tekintve azonban nem csupán a konzervatív magatartású művészek népes csoportjait juttatta szóhoz. Az az elvi, művészetpolitikai álláspont érvényesült a tárlaton, amelyet valahányszor alkalom nyílt rá, mindig bátrak voltunk hangoztatni. Égy véltük, hogy a művészetpropagáló, kiállításrendező intézmények között a legnagyobb nyilvánossággal rendelkező, a közönség legszélesebb rétegeitől látogatott múcsarnoki termékhez minden őszinte meggyőződésből fakadó, komoly megnyilatkozásnak joga van. Függetlenül attól, hogy «udvarképes-e» felfelé, tetszik-e vagy sem a hivatalos berkekben. Nem valószínű, hogy a távoli múltban, jöllehet akkor művészcsoportokról, irányzatokról és azoknak «harcáról» még nem lehetett szó: a Képzőművészeti Társulat alapítói másként gondolkodtak volna. Olyanformán, hogy a Múcsarnok az egész magyar művészet helyett szűkebb érdekeknek, meg új törekvésekkel szemben a merev elzárkózásnak legyen a Maginot-vonala.

Az idén a tavaszi tárlat szakítást mutatott a múcsarnoki kiállítások szokott egyoldalúságával, s remélhető, hogy ez a változás nem akar ötletszerű, izolált jelenség maradni. Aki végigjárta a

termeket, a Képzőművészek Egyesülete, a Szinyei Merse Pál Társaság, a Benczur Társaság, a Képzőművészek Új Társasága, a Céhbeliek, a Kéve, tehát majdnem valamennyi művészcsoporthoz képviseletével találkozhatott. Az ily szempont szerint alakuló, konzervatív és modern törekvéseket egyaránt tartalmazó kiállítás fölötté heterogén természetével kétségtelenül zavaró hatásokat is rejt, de azok a nehézségek, amelyek adódnak, áthidalhatók, ha a rendezés a már önmagában is vegyes, kevert anyagot nem segít mégjobban keverni. Végső fokon azonban ez a kérdés a különböző művek kvalitásain fordul. Vagyis, ha a törekvés, stílus dolgában elütő jellemű képek közelsége nem is lehet rendezői elv: azért erős, biztos, értékek esetén nem áll elő méltatlan szomszédság. Más a helyzet azonban s ezen a legjobb rendezés sem segíthet, ha a minőség keveredik minőségvesztéssel. Az egyébként szabadabb légjárásra való kiállítást tette hasonlóvá a korábbi tavaszi tárlatokhoz: a keveredésben a jelentéktelen, szürke átlagpiktúra túltengése.

Két kisebb teremben különböző évekből való darabokkal *Edvi Illés* Aladár gyűjteménye adott jellemzést a hetvenéves mester ma is csorbítottatlan művészetéről. Edvi Illés egész életén át egyetlen technikára, a vízfestés eszközeire bízta mondanivalóit, valószínűleg szenvedélyes viszonyt tartott vele. Nemcsak művésze, tudósa is e technikának és működésének a Képzőművészeti Főiskolán nem kis része van a fiatal magyar vízfestőgárda dús felszereltségében. Stílusát, amely a régebbi «angol iskolával» mutat bizonyos közönséget, időközben szintén érték változások, finoman részletező előadásmódja szélesebb, összefoglalóbb lett. Felfogását, művészetének lényegét kezdettől máig a naturalizmus határozza meg, nála azonban benső, élményszerű alapja van ennek a hű kitartásnak a fiatal-sága idején «korszerű» áramlat, a naturalizmus mellett. A maga területén a magyar piktúrának nemzetközi viszonylatban is számottevő név Edvi Illés.

A mostani drámai napokban, amikor a harcok ezreinek dühöngését a föld, mint valami óriási szeizmográf mindenfelé, a csendes tájakon is jelzi: dicsérendő bátorság kell hozzá, hogy valaki új vállalkozást állítson a művészi termelés, képek és szobrok bemutatásának és értékesítésének szolgálatába. *Műbarát* néven a Mária Valéria-utcában nyílt meg ily helyiség, ugyanannak a háznak utcáról nyíló földszintjén, ahol az Iparművészeti Társulatnak is állandó otthona van. Forgalmi szempontból a hely kitűnő s ha az intim kiállításokra szánt új szalón, amelynek vezetője *Krivátsy-Szűcs* György festőművész, világítás dolgában nem is egészen ideális: a létesítését a «premier» alapján csak örömmel lehet üdvözölni. Az

anyag, amellyel a tárlatrendező helyiségek közé lépve, a *Műbarát* leadta névjegyét, oly színvonalú, hogy ha ezt a jövőben tartani és folytatni tudja: az új vállalkozásnak ekkor feltétlenül kulturális értelme van.

Magyar mesterek színes vázlatai címmel rendeződött s mint a címből is következtetni lehet rá, elsősorban a tájékozott, coniesseur-közönséghez kívánt szólni a megnyitó kiállítás. Élő és XIX. századbeli festőktől mutatott be oly műveket, amelyeknek legtöbbször, ha «vázlatnak» is nevezhető, a maga nemében teljes értékű alkotás. A kiállítást *Csánky Dénes* rendezte s régi anyagát egyenesen a Szépművészeti Múzeumból adta kölcsön, így *Munkácsynak* a kompozíció magvát jellemzően hordozó «Búsuló betyár»-ját, egy tömör kis tájképvázlatát, a «Jézus Jákob kútjánál» című festményt, amely valósággal leleplezi *Moskó Károly* képszerkesztési módszerét, *Székely Bertalan* Dobozi-kompozíciójának egyik változatát, *Szinyei-Merse* «Bachanaliá»-ját, *Deák-Ébner* Lajos híres kis képét Paál László temetéséről, amely rögtönzésszerű s mégis annyira kész, hogy további «kidolgozás» csak ronthatott volna rajta, *Lotz Károly*, *Ligeti Antal*, *Bruck Lajos*, *Spitzer Emánuel*, *Bihari Sándor*, *Magyar-Mannheimer* Gusztáv egy-egy képét. A modern anyagból *Aba Novák* Vilmos, *Szőnyi István*, *Bernáth Aurél*, *Fényes Adolf*, *Molnár C. Pál*, *Farkas István*, *Halápy János*, *Hincz Gyula*, *Udvary Pál*, *Bartha László* vázlatait, illetve csak «vázlatos», de egyébként önálló munkáit emeljük ki.

Dömötör István

A NAPKELET íróinak új könyvei:

Kállay Miklós: A MURÁNYI AMAZON.

Széchy Mária érdekes alakjának első modern, regényes feldolgozása. Mozgalmas események, pompásan megrajzolt történelmi arcképek, színes regényesség emeli ki az író új művét a könyvpiac eseményei közül.

Kötte P 5.60.

Toldalaghy Pál: IM, ÜDVÖZÖLLEK!

A kitünő költő új verseinek régóta várt gyűjteménye, modern líránk igaz gazdagodása.

Fűzve P 1.—.

Rónay György: LÁZADÓ ANGYAL.

A Sátán megjelenik a földön, megkezdí pusztító munkáját a szívekben, de az «örök asszonyi» hatalmon elbukó, lebilincselő, nemes írói eszközökkel megírt regény.

Kötte P 5.60.

Jékely Zoltán: ÚJ ÉVEZRED FELÉ.

A kitünő költő új verseinek nagyhatású gyűjteménye, irodalmunk jelentős nyeresége.

Fűzve P 3.—.

Molnár Kata: A FÖLDALATTI FOLYÓ.

Folytatása annak a regényciklusnak, amelynek első része, «Egy lélek készülődik», mély benyomást tett s végleg megalapozta a kivételes tehetségsű író irodalmi pozícióját. Ebben az új kötetben a hősnő már mint nagy lány fejlődik tovább, a családi védtettségéből kilépve, ismerkedik az élettel.

Kötte P 7.—

Soós László: KORMORÁN.

Az első magyar repülőregény. Hőse Holborn Róbert nem találja, amit keres. Beáll repülőnek, az első repülések izgalmait, a katonai repülők különböző jellemképei teszik ezt a részt mozgalmassá. Megkapó erejű háborús képek, táborozás, egy repülőharc közben Róbert rátalál önmagára.

Kötte P 11.60.

Sötér István: FELLEGJÁRÁS.

Sötér Istvánra sokan felfigyeltek már. De még a beavatottak előtt is meglepetést keltett Sötér első regénye: valahogy ilyen művet vártak tőle, mint a Fellegjárás, azonban a beteljesülés mégis meglepetés volt, nem próbálkozása, hanem megérkezése egy tehetségsű írónak.

Kötte P 6.20.

Majthényi György: A KÉZ BESZÉL.

A gyakorlati chiromantia kézikönyve, amely komoly alapossággal vezetí olvasóit a kéz vonalainak rejtélyes labirintusán át az emberi lélek mélysegeibe. Nem jóslni tanít, de a magunk megismerésére.

Kötte P 5.—.

Thurzó Gábor: AZ ADÓSSÁG.

A fiatal író könyve nem mindennapi témát dolgoz fel: a családi élet, a szenvedélyes, minden erővel szembehelyezkedő testvéri szeretet hatalmas regénye ez a munka. Öszinte, kíméletlen ösztönök örvényeit feltáró regény és lekötő olvasmány Thurzó Gábor új regénye.

Kötte P 7.80.

DIJTALANUL

kapja mindenki egy évig a

NAPKELETET

amely megújított formájában, gazdag tartalmával, eleven, harcos szellemével

a legkitűnőbb és legmagyarabb folyóirat,

ha

legalább öt új előfizetőt szerez,

ami annál könnyebb, mert a NAPKELET nemcsak a legjobb, hanem

a legolcsóbb folyóirat is.

Előfizetési ára egy évre, 12 illusztrált számra

csak 12 pengő.